

TAULA

- ALZINA I MELIS, JOAN
Aspectes curiosos de l'assistència a Bèlgica als nens deficients i criminals. 59-70
- La reforma penitenciària a Bèlgica. 193-202
- BORDOV-TORRENTS, PERE M.
Una classificació dels coneixements humans . 16-33
Problemes fonamentals de la Pedagogia. . . 117-124, 300-320
- BOSCH I GIMPERA, P.
L'etnologia de Catalunya. 334-348
- CAPMANY, AURELI
Ballets populars de Catalunya 240-254
- CARDÓ, CARLES
El fi de la cultura. 97-109
- COLINDRES, FRANCESC
La Taula de canvi de Barcelona. 34-41
- COROMINAS, PERE
Molière. 110-116
- DOMÈNECH, C. DE
Ernst Mach com a filòsof. 349-361
- DWELSHAUVERS, J.
Un llibre que cal llegir. 289-299
- FLIGHT
Les Idees a través les revistes pedagògiques 169-172; 280-285, i 374-377
- GIVANEL, J.
El «Tirant lo Blanch» i «Don Quijote de la Mancha». 1-15; 162-168; 255-279, i 362-373
- MARTÍN, EZEQUIEL
Pseudomodernisme musical. 42-47
- MASERAS, ALFONS
Molière i la seva obra. 71-83
- MILLÀS, J. M.
Els textos d'historiadors musulmans referents a la Catalunya carolíngia . 125-161
- REVENTÓS, M.
Antecedents de la guerra europea. 321-333
- ROSICH, JOAN
Els nous conceptes d'espai, temps i gravitació i la teoria de la relativitat. 203-232
- VILA, PAU
L'internacionalisme i el nacionalisme en l'ensenyament de la història. 233-239

CURSOS MONOGRÀFICS
D'ALTS ESTUDIS
I D'INTERCANVI

- MILLARDET, G.
Sobre metodologia lingüística . . . 48-50
- MASSÓ TORRENTS, J.
L'antiga escola poètica de
Barcelona. . . . 51-58

BIBLIOGRAFIA

- Poincaré i la teoria de les equacions diferencials*. . . 94-96
- Propietats dels gasos ultraenrarrats*, per J. Palacios. — *Literatura japonesa*, per P. Arcangeli. — *Parlament de Casa Mercader i tragèdia de Caldesa*, per J. Roïç de Corella. — *Del meu fadrinatge*, per Jaume Collell. — *La nova ofrena*, per López-Picó . . . 185-192
- Sant Vicens de Sarrià*, per F. de Segarra. 286-288
- Història de Catalunya*, per Ferran Valls i F. Soldevila. — *La Divina Comèdia posada en català*, per N. Verdaguer i Callís. — *Cours de Philo-*

sophie Scolastique, per Far-
ges. — *Anthologie des poètes
catalans contemporains*, per
A. Schneeberger. — *Llegats
i donacions a la ciutat de Bar-
celona per obres de cultura*. —
Lleures barcelonins, per López
Picó. — *La filla del capità*,
per A. Puixkin. . . 378-389

REPRODUCCIONS

- Inicis i desenrotllament de la
literatura paleoslava. 84-93
- Les «Case dei Bambini» de la
Società Umanitaria de Milà.
173-184

DOCUMENTS

- Programes de les Facultats de
Filosofia Escolàstica de París
i de la nova Universitat de
Milà. 390-398

NEGROLOGIA

- N'Isidre Bonsoms i Sicart. 399-
400

QUADERNS D'ESTUDI

Nº 50

BARCELONA, GENER-MARÇ 1922

VOL. XIV

EL «TIRANT LO BLANCH» I «DON QUIJOTE DE LA MANCHA»

V

I. «...no quiso desayunarse...» — II. «... meter las manos hasta los codos...» (*Don Quijote*, I, 8.)

Ens diu Cervantes que després d'haver passat D. Quixot aquella desagradable aventura dels molins de vent, se n'entraren amo i criat a un bosc, on passaren la nit, que a l'endemà esmorzà Sancho, però D. Quixot «no quiso desayunarse», y poc després empengueren novament la ruta, arribant a les tres de la tarda a la vista de Puerto Lapiche, lloc aquest, al dir del cavaller, on «podemos, hermano Sancho, meter las manos hasta los codos, en esto que llaman aventuras».

I. — El primer text cervantí, abans esmentat, ço és : «no quiso desayunarse», féu recordar a Bowle (*Anotaciones*, I, p. 36) que en el *Tirante*, llib. III, cap. 90, s'hi llegeix : «la tercera cosa que el caballero ha menester, es que sepa sostener necesidad de viandas». I això està traduït d'aquelles paraules que posa l'autor del *Tirant* en boca del rei Artús, senyalant «lo que lo home d'armes ha mester» (cap. 196), idea inspirada en el ja citat llibre d'En Lull, en dir que «Gltonía engendra debilitat de cors per sancfoniment e embarguement : e gltonía aduu pobresa per trop dependre en menjar e en beure : e gltonía carrega tant lo cors de viandes, que engendra peresa e flaqueza. On com tots aquets vicis sien contraris a cavaller, per assò lo forts coratge del cavaller se combat ab abstinencia e ab continencia, e tempransa contra gola e contra sos valedors...» (VI, 9).

A això es deu el que l'heroi de la Manxa sigui poc menjador o faci vida contemplativa, mentre el seu escuder s'atipa com un golafre.

II. — La frase castellana «meter las manos hasta los codos», féu pensar tot seguit a En Bowle (I, p. 36) que l'havia llegida en el llib. II cap. 2 del *Tirante*, així com en el *Guzmán de Alfarache*, d'En Mateo Alemán, llib. II, cap. 8, i fins en el de Juan Martí (Mateo Luxan de Sayavedra), llib. II, cap. 6. Direm que l'esmentat capítol de l'edició castellana del *Tirant* pertany al roo de l'edició de Spindaler, posant-la l'autor en boca de la infanta Ricomana en parlar amb Tirant, referent a Felip, fill del rei de França: «Ans si res hauia de esser hi volria posar les mans fins als colzes en sentir e saber la sua pratica, estat e condicio quina es».

VI

«...orden de los caualleros andantes, para defender las donzellas...» (*Don Quijote*, I, II.)

En aquell famós discurs que fa D. Quixot als cabrers, on els parla de l'edat primitiva, de l'època aquella en la qual no existien els vocables *meu* i *teu*, i en dir quelcom de la institució de la cavalleria, fa a saber que «se instituyó la orden de los caualleros andantes para defender las doncellas, amparar las viudas, y socorrer a los huérfanos y a los menesterosos», i això fa escriure a Bowle (I, p. 45), que en el *Tirant* s'hi llegeix cosa igual; és aquella que diu l'ermità comte Guillem del Waroyck al nostre jove paladí: «...perque fill, pots veure com es fort cosa rebre l'ordre de caualleria. Encara tens mes a fer que per aquest ordre es tengut de mantenir pubils, viudes, orfens e dones casades si negu los vol enujar en fer los força, ne leuar los bens...» (cap. 36); senyalant també un altre passatge del *Tirant* que es llegeix en el cap. 59, ço és, en *Lo jurament que lo rey de Anglaterra feya fer als gentils homens apres que eren examinats, ans que'ls donas l'orde de caualleria*.

Clemencín (I, p. 234) comenta també aquest passatge del *Don*

Quijote senyalant-ne un altre del *Amadis de Grecia* (I, p. 145), on es diu que el cavaller deu «defender las dueñas y doncellas que tuerto reciben...», i esmenta també un passatge del *Tirant* que és el segon dels senyalats per En Bowle, i es llegeix quan el rei d'Anglaterra arma cavaller a Tirant : «Mes jurau per lo sagrament que fet haveu, que de tot lo poder vostre mantindreu e defensareu a dones e donzelles, viudes, orfens, desamparades, e encara casades, si socors vos demanen, e de tot vostre poder posareu la persona e entrareu en camp a tota ultrança, si bon dret tenen aquella o aquelles qui socors vos demanaran...» (capítol 59). I això no és altra cosa que còpia del *Llibre de l'ordre de Cavalleria*, d'En Llull a l'escriure : «Offici de cavallers es mantenir vidues, òrfens, homens despoderats : car en axí com es costuma e rahó que los majors ajuden a deffendre los menors, e los menors ajen refugi als majors, en axí es costuma del orden de cavallería que per so car es gran e honrat e poderós, sia en socors e en ajuda a aquells qui li son dejús en honrament e en forsa» (II, 19).

Ha de recordar-se que en les *Partidas* (2, tít. 21, llei 21) es diu que «Otro si acostumbraban mucho de guardar pleyto et homenaje que feciesen, o palabra firmada que posiesen con otro de guisa que non la mentiesen nin fuesen contra ella : et guardaban aun que a caballero o dueña que viesen en cuita de pobreza o por tuerto que hobiessen rescibido de que non podiessen haber derecho, que puñasen con todo su poder en ayudallos como saliesen de aquella cuita : et por esta razon lidiaban muchas vegadas por defender el derecho de estos atales.»

VII

«...como será el dormir vestido, y el no dormir en poblado...»
(*Don Quijote*, I, 10.)

Sanxo que coneix més que D. Quixot les penalitats dels juraments cavallerescos, li diu que es deixi de fer-ne d'aquella faisó, i Clemencín, comentant aquest passatge (I, p. 221), dóna

notícia del jurament que fa Tirant en veure's burlat per Carmesina, l'emperadriu i ses dames, dient : «Jo fas vot a Deu e a la donzella de qui so, de no dormir en lit, ni vestir camisa fins a tant que yo haja mort o apresonat Rey o fill de Rey» (capítol 203), i juraments semblants fan el vescomte de Branches, Diabebus i Ipòlit (caps. 204-206). Aquestes promeses, com es pot comprendre, envalentonaven als qui estaven lligats pel compromís que havien fet : recordi's que En Suero de Quiñones ens diu que es trobava «en prision de una señora de gran tiempo acá, en señal de la qual todos los jueves traygo a mi cuello este fierro», i per a deslliurar-se'n prometé rompre tres centes llances «con fierros de Milan», celebrant a l'efecte aquell famós *Paso honroso* prop «la Fuente de Orbigo» que durà del 10 de juliol fins el 9 d'agost de 1434.

En apoi d'això pot recordar-se també aquell tan conegut jurament que es llegeix en el *Romancero* (núm. 355), i diu:

«Juro por Dios poderoso Por santa Maria su madre
 Y al santo Sacramento Que aqui suelen celebrare,
 De nunca peinar mis canas, Ni las mis barbas cortare,
 De no vestir otras ropas, Ni renovar mi calzare,
 De no entrar en poblado, Ni las armas me quitare
 Sino fuere una hora Para mi cuerto limpiare,
 De no comer en manteles Ni a mi mesa me asentare
 Hasta matar a Carloto Por justicia o pelear,
 O morir en la demanda Manteniendo la verdade;
 Y si justicia me niega Sobre esta tan gran maldade
 De con mi Estado y persona Contra Francia guerreare,
 Y manteniendo la guerra Morir o vencer sin pare.
 Y por este juramento Prometo de no enterrare
 El cuerpo de Valdovinos Hasta su muerte vengare.»

VIII

«...y los autos para el día de Dios...» (*Don Quijote*, I, 12.)

En topar aquest passatge del llibre cervantí, En Bowle (I, p. 46) fa recordar que en el *Tirante* (llib. III, cap. 107) es

llegeix : «Somos cerca de la fiesta de Corpus Christi : y querría hazer aquel entremés»; text que en la primera edició es veu en el cap. 269, on es descriu les males arts amb què es val la vídua Reposada per fer veure a Tirant que Carmesina no l'aima.

Referent a aquestes representaciones religiosas a Catalunya, pot veure's, en el volum sisè de les *Obras completas del Dr. D. Manuel Milá y Fontanals*, l'interessant estudi *Orígenes del teatro catalán*; i en quant a Castella, el llibre d'En Mariscal de Gante, *Los autos sacramentales desde sus orígenes hasta mediados del siglo XVIII*.

IX

I. «...Pues en tiempo de este buen rey, fué instituyda aquella famosa orden de cauallería de los caualleros de la Tabla Redonda...»

— II. «...el nunca como se deue alabado Tirante el Blanco...» — III. «...tan estrecha bien podrá ser, respondió nuestro D. Quijote; pero tan necessaria en el mundo, no estoy en dos dedos de ponello en duda...»

— IV. «...si algunos subieron a ser emperadores por el valor de su brazo, a fe que les costó buen porqué de su sangre y de su sudor...» —

V. «...antes se encomiendan a sus damas con tanta gana y deuoción como si ellas fueran su Dios : cosa que me parece que huele algo a gentilidad... que ya está en vso y costumbre en la cauallería andantesca... Y no se ha de entender por esto, que han de dejar de encomendarse a Dios...» — VI. «...y las partes que a la vista humana encubrió la honestidad son tales, según yo pienso y entiendo, que solo la discreta consideración puede encarecerla y no compararlas...»

(*Don Quijote*, I, 13.)

I. — El diàleg entre Vivaldo, l'amic del desventurat Grisòstom, i l'heroi de la Manxa és xispejant. Aquell coneix tot seguit la monomania de D. Quixot i sols apunta la més mínima idea per a donar peu a què l'enamorat de Dulcinea parli de ço que és el seu fort : els llibres, lleis i costums cavalleresques.

Ens diu D. Quixot, que en temps del rei Artus fou creada l'ordre de cavalleria de la Taula Rodona, i Bowle (I, p. 48), comentant aquest passatge, esmenta tot seguit dos llocs del *Tirant* on es parla d'aquesta Institució : El primer, diu així : «Après lo sopar

dire a la senyoria vostra l'ordre de fraternitat que lo senyor rey d'Anglaterra ha stablit : quasi es semblant a l'ordre de la Taula Rodona que lo bon rey Artus en aquell temps compli de fer...» (cap. 84). En el segon, s'hi llegeix : «... segons se lix de aquell famos rey Artus, senyor que fou de la petita e gran Bretanya, lo qual dona fi e compliment a la prospera e pomposa Taula Redona, hon tants nobles e virtuosos cauallers en ella segueren...» (cap. 114).

Referent a la Taula Rodona, taula de tal manera formada on no hi havia lloc preferent, s'ha escrit molt, i en els més dels llibres de cavalleries es veu esmentada. Però hem de dir que si en el cicle arturià es parla de la Taula Rodona feta en temps del rei Uter Padragon, en el carolingi ens trobem amb una altra taula, feta pel mateix estil. En la primera hi prenién seient: Lançalot, Tristany, Boors, Parceval, Galeas i altres herois descrits en les cròniques bretones, i en l'altra taula hi tenien lloc Roldà, Olivier, Renault, i demés paladins de Carlemany.

Qui desitgi tenir notícies detallades de la Taula esmentada en el *Tirant* i *Don Quijote*, vegi el *Baladro del sabio Merlin*, capítols 86-93.

II. — Després d'haver parlat Cervantes per boca de Pero Pérez del celebrat llibre de cavalleries imprès per Spindaler, ara torna a esmentar-lo, per quant posa el novellista en boca de D. Quixot les següents paraules : «... fueron famosos y conocidos por sus fechos, el valiente Amadis de Gaula, con todos sus hijos y nietos hasta la quinta generación, y el valeroso Felixmarte de Hircania, y el nunca como se debe alabado Tirante el Blanco...».

Podrà dir-se que aquest elogi va adreçat al cavaller i no al llibre. Aquest exaltament de D. Quixot pel nostre cavaller, el trobem just, per quant, si ofici de cavaller és defensar als desvalguts, això fa Tirant sortint en auxili de reis que es veuen assetjats per altres més poderosos, així com anant sempre en defensa de la religió catòlica.

L'elogi al llibre el posa Cervantes en boca d'En Pero Pérez; a l'heroi en la de D. Quixot, qui sabia quelcom de les obligacions i costums que atanyen al cavaller.

III. — Seguint el diàleg, diu Vivaldo a D. Quixot que creu que ha emprès una de les professions més severes del món, a la qual cosa contesta l'heroi que potser tindrà raó en dir això, però que alhora la creu una de les més necessàries, i referent a això «no estoy en dos dedos de ponello en duda».

A aquest punt, Clemencín diu (I, p. 267) que sobra la partícula *en*, i opina que, si figura en dit passatge és per descuit de l'impressor; Rodríguez Marín, en la seva edició crítica (I, p. 389) fa a saber que Hartzenbusch suprimeix *en* en les dues edicions d'Argamasilla d'Alba publicades en 1863, la qual cosa ja havia observat en Cortejón (I, p. 269), però també hem de fer observar, amb tot i dir-nos el avui dia primer cervantista que «Cervantes no solia dir : *estar a dos dedos de*, sino *estar dos dedos de*». Però l'esmentat crític cervantista ens posa un exemple de *La Gitanilla*, on es llegeix : «No estuvo en dos dedos de caerse muerta».

Junt amb l'observació referent a què s'hauria de suprimir de la dita frase la preposició *en*, escriu Clemencín que la professió de cavaller errant és cosa tan pesada que li fa recordar el passatge del *Tirant* quan el comte de Varoych explica al jove paladí «com es forta cosa rebre l'ordre de cavalleria» i quina la missió dels cavallers; descripció que es llegeix en el cap. 36 i que, com hem dit, està treta del llibre d'En Llull.

IV. — Seguint la mateixa començada conversa, diu D. Quixot que els cavallers passats, amb tot i haver-se trobat moltes vegades vivint de manera miserable i roí, alguns d'ells «subieron a ser Emperadores por el valor de su brazo...». Bowle, que, com es veu en les seves *Anotaciones* (I, p. 49), coneixia molt bé el *Tirant*, esmenta tot seguit que l'amant de Carmesina «por su alta cavalleria alcanzó a ser Príncipe y César del Imperio de Grecia», cosa aquesta que es llegeix en la portada del llibre de la traducció castellana,¹ i per l'estil en el colofó del text imprès per Spindaler.²

1. «Los cinco libros d'l esforçado e invencible cauallero | Tirante el blanco de roca salada : Cauallero dela Ga- | rrotera. El qual por su alta caualleria alcanço a ser prin- | cipe y cesar del imperio de grecia.»

2. «Açi feneix lo libre del valeros e strenu caualler Tirant lo Blanch Princep : e Cesar del Imperi grech de Contestinoble.»

Nosaltres trobem que el famós manxec, amb tot i el seu exaltament diu una cosa que desfà l'adagi aquell de «nos amb nos», ço és, reis amb reines, i prínceps amb princeses. En el *Tirant* es dona el cas que l'heroi, que no és fill de reis, es casa amb la princesa de l'Imperi, i el cosí del famós paladí, l'escuder Ipòlit arriba a ésser emperador consort.

V. — Continuant el camí que havia de portar-los al lloc on havia d'ésser enterrat Grisòstom, anava la comitiva de l'acompanyament, formada per D. Quixot, Vivaldo, pastors amics del malaurat enamorat de Marcela, i Sanxo; anaven discutint els dos primers, referents a certs costums cavalleresques, essent una de les tals aquella en la qual un cavaller, en trobar-se en un pas perillós, s'encomana a la seva dama, com si aquesta fos el seu déu, la qual cosa, segons Vivaldo «huele algo a gentilidad». En sentir això D. Quixot, li replica que faria un tort el cavaller «que otra cosa hiciese; que ya está en uso y costumbre en la caballeria andantesca» que en fer un fet d'armes es recordi de la seva dama «y no se han de entender por esto que han de dejar de encomendarse a Dios».

Per ço que ens diu Vivaldo, es veu que el seu fort no eren els llibres de cavalleries, cosa aquesta que ja demostrà Bowle (I, p. 49) i Clemencín (I, p. 275), copiant textos on hi ha cavallers que invoquen el nom de Déu abans que el de la dama, com per exemple l'infant Roserín, en *Espejo de Caballerias* (II, 27 i III, 22), l'heroi Amadis en la seva crònica (cap. 44) i altres; D. Quixot, tan aviat invocava el nom de Dulcinea com el de Déu; però ambdós comentaristes citen el *Tirant*, qui, en dir dels novel·listes, Martorell i Galba sols invocava el nom de Carmesina o el de Déu, i feia bé; car com ell afirmava : «aquell qui a molts serveix, no serveix a ningú» (cap. 138), si bé hem de dir que invocava més sovint el nom de Déu.

Això de dedicar un record a la seva dama, es troba ja en les *Partidas* (2, tít. 21, llei 22), en dir : «Et aun porque se esforzassen mas, tenien por cosa guisada que los que hoviessen amigas, que las mentassen en las lides, porque les creciesen mas los coraçones et hobiessen mayor vergüenza de errar».

Escriu Clemencín, referent a això de «encomendarse a Dios»,

que aqueix conglomerat de pietat i de galanteria fou un dels segells característics de la cavalleria. I té raó. Si es llegeixen les Cròniques del Cicle greco-asiàtic, es veurà que el cavaller cristià confessa i combrega molt sovint, que sap quelcom de Teologia, i fins de vegades parla com a consumat teòleg; hem de dir que en el *Libre de l'Orde de Cavalleria*, de Llull, es diu que : «usança de cavayler deu esser oyr missa e sermo, e adorar e pregar e tembre Deu» (VI, 17). I si passem els ulls pels llibres del cicle carolingi, hi veurem moltes vegades llargues discussions teològiques, acabant les més d'elles convertint-se al catolicisme els que pertanyien a la secta mahometana.

Clemencín, recordant aquest tema, escriu : «Pero donde se leen incidentes muy singulares en esta materia, es en la historia de *Tirante el Blanco*», i esmenta la confessió de Thomas de Muntalva i de l'heroi, per dos freres de l'Ordre de Sant Francesc (capítol 81), com Diafebus besa tres vegades a la seva estimada a honra de la Santíssima Trinitat (cap. 146), i quan la vídua Reposada féu saber a Tirant que perquè li fos retornada la salut a ell havia fet moltes pregàries a Déu, així com almoines, abstinències i maceracions (cap. 286).

VI. — Anant seguint amb la dita conversa, ço és, el diàleg entre Vivaldo i D. Quixot, recau la conversació en què tots els cavallers deuen pertànyer al gremi dels enamorats. Aleshores el famós fill de la Manxa és quan declara la madona dels seus pensaments, i ens la descriu d'aquella manera tan ideal que res té d'envejar a les moltes descripcions de dames d'insuperable bellesa, que es veuen en els llibres de cavalleries.

Com no podia mancar, Clemencín fa (I, p. 282) galania de la seva erudició, i ens diu que «estas expresiones me recuerdan las del libro de *Tirante el Blanco*» en descriure les faccions de la reina d'Anglaterra llavors que diu el novellista : «Deu se contemplar que en lo agraciad gest que mostraua femeníl, totes les amagades coses no podien esser sino mes estimades de les donzelles sposades que ab ella venien.» (Cap. 44.)

Fa bé l'esmentat crític en assenyalar aquest passatge del *Tirant*, per quant el «totes les amagades coses» recorda vagament el «encubrió la honestidad»; però si solament hagués volgut

demostrar les belles faccions d'una persona agraciada, hauria pogut descriure el tipus de la filla de l'emperador grec, la gentil Carmesina, aquella «que era de strema blancor de roses ab liris mesclada» (cap. 119).

X

«...socorriendo a las donzellas menesterosas...» (*Don Quijote*, I, 14.)

L'heroi manxec, després d'haver oït la defensa que fa Marceta referent a ésser ella causa de la mort de Grisòstom, creu que és acte de cavaller anar en defensa de la dita donzella, per quant té l'obligació de sortir en auxili de ço que hem vist en tractar del cap. 11, i En Bowle (I, p. 52) senyala el passatge de *Tirant* que hem esmentat aleshores.

XI

«... Como lo ha mostrado la experiencia...» (*Don Quijote*, I, 15.)

Ens diu Cervantes que després de la desgraciada troballa que tingué D. Quixot amb aquells «desalmados yangüeses», el primer en queixar-se de l'apallissament que reberen amo i criat, fou aquest; seguint a continuació un xispejant diàleg entre els dos apallissats. El cavaller diu a l'escuder que no s'admiri d'això que els ha passat, per quan ell ha vist en els llibres de cavalleries a estrenus paladins que, després d'haver sofert molt, han arribat a ésser reis i emperadors «como lo ha mostrado la experiencia».

Com ha pogut veure el lector, aquest argument és molt semblant al que hem vist del cap. 7.

El comentarista més coneixedor de les cròniques cavallerques, En Clemencín, en veure aquest passatge cervantí es recorda tot seguit de passatges del *Primaleon*, *Florambel*, *Amadis de Grecia*, *Don Florindo* i d'altres (II, p. 13), sense oblidar el *Tirant*, esmentant d'aquest els noms de l'heroi i del seu escuder

Ipòlit, que arribaren ambdós a ésser : el primer, cèsar de l'Imperi grec; i el segon, emperador de Constantinoble.

Hem de dir que posats a citar personatges del *Tirant* que arribaren a tenir el més alt títol geràrquic d'un regne o imperi, hauria pogut esmentar així mateix al senyor d'Agramunt, marit de Plaerdemavida, a qui Tirant donà el regne de Fez i de Bògia.

Amb tot i tenir a Clemencín per mestre en literatura cavalleresca, algunes vegades s'equivoca. Diem això perquè escriu que Ipòlit fou «famoso por sus hazañas», i no recordem cap important fet d'armes en el qual el cosí i escuder de Tirant demostrés la seva valentia, a no ser que aquests fets a què fa referència el crític siguin els amors amb l'emperadriu. Creiem que Ipòlit és el símbol d'aquells generals palatins que adquireixen honors, graus i distincions sense haver oït el xiular de les bales ni haver sofert les inclemències abundoses que a cada pas es troben en els camps de batalla.

XII

«Y cuéntase desta buena moza, que jamás dió semejantes palabras, que no las cumpliese, aunque las dicesse en un monte y sin testigo alguno.» (*Don Quijote*, I, 16.)

No direm que Cervantes en posar aquesta fermesa de paraula com una bona qualitat de Maritornes, es recordés d'un passatge que es llegeix en el cap. 132 del *Tirant*, en dir Carmesina al seu estimat cavaller : «car jo so composta de tal metall que james prometi res que no u atengués, ara fos de mal o de bé; la mia paraula no pot tornar atrás».

XIII

«¡Qué de otras cosas ocultas!...» (*Don Quijote*, I, 17.)

En l'hostal on tantes desgràcies passaren a l'heroi de la Manxa i on es desenrotllaren tantes escenes vívides i realistes

que al nostre entendre són quadres admirables del llibre cervantí, explica l'enamorat cavaller al seu escuder que la filla del senyor del castell anà a trobar-lo la nit anterior, demanant-li amor, però que ell, com ferm aimador de Dulcinea, no l'atengué. I després, descrivint a Sanxo el tipus de la dita donzella, li diu: «¡Qué te podré decir del adorno de su persona! ¡Qué de otras cosas ocultas, que, por guardar la fe que debo a mi señora Dulcinea del Toboso, dejaré pasar intactas y en silencio!»

La frase objecte d'aquesta nota ja figura comentada en l'edició de Cortejón (II, p. 50) i allí es llegeix que «un escritor sensual como el autor de *Tirante el Blanco* habría descrito menudamente» certes coses que un novel·lista mestre en l'eufemisme hauria dit veladament.

Començarem dient que la censura la trobem encertada, que la considerem justa; però també manifestarem que en els més dels llibres de cavalleries s'hi veuen escenes un xic realistes que poden fer joc amb el text de certs passatges del *Tirant*.

Els que han llegit el *Cirongilio de Tracia* recordaran tot seguit el fort enamorament que sent la filla de la comtessa d'Astrea vers el jove paladí Cirongili, i de la manera com la formosa donzella penetra en la cambra de l'heroi, i aquelles enceses i descriptives paraules que diríem sortides de boca de dona folla: «... certificoos que no sereis tan animoso y fuerte que os libreis de mis manos sin que vuestra hermosura goce mi voluntad» (I, 30).

Cert, que els més dels llibres de cavalleries són «sermonarios de Sathanas», com escrigué Venegas, però també n'hi ha que no mereixen tal estigma.

Tothom sap que els autors del *Tirant* foren mestres en saber dir les coses amb claredat, els diàlegs de Tirant i Carmesina en el castell de Malvehí i els d'Ipòlit i l'emperadriu en el palau de l'emperador de Constantinoble, per a no citar-ne d'altres, ho demostren; però també se sap que Cervantes era mestre en jugar l'eufemisme, que sabia dir les coses més crues sense arribar a la cruesa; posem un exemple i es veurà la característica dels autors valencians comparada amb la de l'alcaláí.

En el cap. 13 de la primera part del *Don Quijote*, ens descriu

Cervantes el tipus de Dulcinea, dient-nos que les seves dents eren perles, «alabastro su cuello, mármol su pecho y marfil sus manos», i En Martorell i Galba en descriure'ns la infanta Carmesina ens fa a saber que mostrava «en los pits dues pomes de paradís que cristallines parien» (cap. 117).

Com s'ha pogut veure, hi ha més fons realista en la descripció del *Tirant* que en la del *Don Quijote*.

XIV

I. «...y se vuelve a la suya...» — II. «...para mis barbas...» — III. «llevandole de camino tres o quatro dientes de la boca...» (*Don Quijote*, I, 18.)

I. — Quan D. Quixot va descrivint pas a pas els exèrcits que té al seu davant i amb els que pensa entrar tot seguit en desigual batalla, diu a Sanxo : que allí hi vetu al furibund pagà Alifanfaró, enamorat de la filla de Pentapolí, i que aquest no accedirà al casament si abans no renega de la seva religió, fent-se cristià.

Això fa escriure a Clemencín (II, p. 67) que no és novella cosa veure als cavallers «ejercer con vehemencia el oficio de misioneros», i cita el cas de Tirant, qui bateja «por su mano a la reina Esmeragdina, al rey Escariano, y a muchos millares de moros, vasallos suyos, en los reynos de Etiópia y de Tremecen». Té raó, tan distingit crític; aquests fets es descriuen en els caps. 326, 327 i 404.

Però, hem de dir que això que es troba en el *Tirant* i en molts llibres de cavalleries del cicle d'Amadis i Palmerí, és cosa abundosa també en el que fa referència als herois de Carlemany. És la lluita entre Crist i Mahoma, segell característic en ambdues branques cavalleresques. Vegeu un cas semblant en *La Gerusalemme Liberata*, cant XII, en morir Clorinda i demanar a Tancredo que la fes cristiana.

També fa observar Clemencín que el motiu que retreu el famós Pentapolí per a no donar la mà de sa filla a Alifanfaró;

és el mateix que es veu en el *Tirant* en no voler accedir l'emperador de Constantinoble a casar la infanta Carmesina amb el soldà del Caire (cap. 178); i aqueix argument es trobava en el cant 22 de l'*Orlando Furioso*.

Ja hem dit abans que l'ofici de cavaller és mantenir la fe catòlica, i això sabut, no ha d'estranyar veure que en els altres dels llibres de cavalleries sols s'hi descriguin lluites de moros i cristians, i com pot suposar-se portant aquells la pitjor part, ço és, quedant a la fi vençuts, si bé moltes vegades hom els deslliura del captiveri per a demostrar la magnanimitat de l'esperit cristià. Vegeu un exemple d'això en el *Tirant*, cap. 487, en treure Ipòlit de la presó a «lo Soldà e lo gran Turch e tots los altres Reys y grans senyors qui ab ells presos eren».

II. — En sentir Sanxo l'explicació de D. Quixot referent a la guerra que tenen els exèrcits d'Alifanfaró amb els de Pentapolí hi troba que fa molt bé aquest en no donar sa filla a un rei moro, exclamant: «Para mis barbas ... que le tengo de ayudar en cuanto pudiere».

Aquesta exclamació de Sanxo fa recordar tot seguit a Bowle (*Anotaciones*, I, p. 62), que en el *Tirant* es llegeix una frase igual. Es troba quan el gran Caramany es veu precisat a acotar-se, davant de l'emperador de Constantinoble, com a presoner que és. (Cap. 166.)

Es comprèn que el gran Caramany juri per Mahoma, perquè és el seu déu, i esmenti també les seves barbes, perquè ço és cosa de gran compromís per hom de jerarquia i distinció; car les barbes no solament era signe d'apreci, sinó també d'autoritat. En Clemencín, que en aquestes coses tenia bons apuntaments, escriu (II, p. 207) que «cuando se usaba llevarlas crecidas, era señal de sentimiento y duelo raerse las propias, y causaba afrenta cortar, mesar o pelar las ajenas. Por el contrario, cuando se raía la barba por costumbre, era demostración de dolor el dejarlas crecer». I té raó, per quan en el *Romancero* es troben molts exemples d'això que diu el comentarista cervantí; recordi's allò que es llegeix en el romanç del marquès de Mantua (número 355):

«Quando aquesto oyó el Marques, La habla perdido hae,
En el suelo dió consigo, La espada fué arrojaré,
Las barbas de la su cara Empezolas de arrancare...
Lo que hacia el escudero Lástima era de miraré;
Rascuñaba la su cara Sus ropas rasgado hae,
Sus barbas y sus cabellos Por tierra los va a lanzare...»

III. — Serà una coincidència, però ens diu el novellista castellà que una pedrada trencà l'olleta que contenia el famós bàlsam de Fierabras, i de pas se li emportà tres o quatre dents i caixals de la boca de l'heroi; i la segona xifra recorda el nombre de caixals que perd Tirant d'un bot de llança que li donà el rei d'Egipte.

Ens diuen Martorell i Galba en el cap. 157 de la famosa novella, que «con lo Rey se fou leuat, pres una lanca que troba en terra e mes se a poch a poch entre la gent, e acostas tant envers Tirant e tira li un bot de lança, e per ço com no tenia bauera dona li en mig de la galta e derrocali .iiij. quexals, de que perde molta sanch».

J. GIVANEL MAS

UNA CLASSIFICACIÓ DELS CONEIXEMENTS HUMANS

En considerar el problema de la cultura humana, sorgeixen de seguida una munió de preguntes. Què s'ha d'entendre per cultura? Quina ha d'ésser la seva finalitat? Quins els mètodes que cal emprar? Quina és la real extensió o radi d'ella?

Esguardant les notes fonamentals i la secular impulsió de la humanitat podem dir que la cultura, com a mitjà, ha d'ésser l'aplec de totes aquelles coses que emmenen ordenadament l'home vers la posició i l'activitat justa per les quals idealment es neguiteja, o, el que és igual, tot aquell agregat d'instruments morals i materials que dirigeixen l'home vers un equilibrat domini d'ell mateix i de la natura que l'envolta.

Així els mitjans per aconseguir aquest objectiu, compte hagut que l'home no es mou sinó inicialment per la via cognoscitiva, comporten tres lleis de disciplines, les que es refereixen com a fi i objecte al nostre principi vital, les que tenen com objectiu l'organisme físic i les que ens atenyen com unitat formada d'aquells dos elements.

Però així com l'home, en cada moment de la seva activitat, per a fer treball positiu s'ha d'adaptar a la seva puixança i resistència i a la natura de les coses damunt les quals actua, així tot mitjà de cultura ha de reconèixer un doble mètode constituït a mode de perfecte organisme; el que exigeix l'objectiu que hom tracta i el que demanen la seva idiosincràsia i el grau de la seva vigoria psíquica.

El radi de la cultura humana és, en plec, determinat, com a fita, pel seu ideal típic: com a símptoma graduador per les cobejances de la intel·ligència i la possible col·laboració orgànica; com a realitat per tots els aspectes enclosos en l'univers.

Anem avui a considerar aquests últims, deixant de banda

els altres complexos problemes apuntats en els paràgrafs anteriors.

¿És possible una sistematització dels aspectes de la realitat en quant cauen o poden caure sota el domini del coneixement? En cas afirmatiu ella tindrà el singular avantatge, no tan sols de presentar-los de conjunt, sí que també de permetre'ns orientar-nos respecte el radi que pot comprendre la cultura humana.

Aquesta sistematització és perfectament factible per tal com els caires de la realitat tenen mants punts de convergència, ja respecte les diverses forces psíquiques que poden rebre'ls; ja respecte el mode de tractar-los, ja respecte les diferents matèries en què es descomparteixen, ja respecte les distintes gradacions que en llur excel·lència i posició hom observa.

No essent possible discórrer aquí per tots aquests procediments, i orientant-nos vers la filosofia escolàstica — que refloueix avui amb colpadora vigoria per les contrades més intel·lectuals d'Europa — intentarem presentar als nostres lectors un panorama sintètic i raonat dels coneixements humans, en estil eixut i sobri, segons escau en tota llei de ciències, concretant-nos a les diverses matèries que poden caure sota el nostre coneixement i alhora a llur graduada excel·lència.

Però abans d'escometre aquesta tasca serà útil estudiar l'element bàsic i objectiu del coneixement, o sigui la constitució de l'ésser, en el qual tot objectiu es refon, i com afalaga ell a l'home el qual es llança després a la seva conquesta i domini.

I

a) PROCÉS EN LA CONSTITUCIÓ DE L'ÉSSER. — El primer principi per arribar a ella és l'agent causatiu que esmerci una activitat adequada, per tal de constituir-lo i alhora actuï sobre una matèria o potencialitat que servi una proporció paral·lela amb l'ésser de què es tracta. Aquesta *adequació* i *proporció* són anomenades *mode*, i també *mesura*, en el procés de l'ésser.

El segon element és l'acte, eduit de la potència, l'espècie que denuncia la textura essencial de l'ésser a l'home,

i és així com el verb de tota entitat al qual pervé l'existència. Tal espècie és, també, anomenada *número* en conformitat a un simil fet per Aristòtil,¹ el qual constata que l'espècie serva una viva semblança amb el número, en el sentit que si hom en trau o hi afegeix un element essencial, l'espècie, com el número, varia (*home = animal + racional* o bé *animal-racional = irracional*; $I + I + I = 3$; $I + I + I - I = 2$, etc.).

El terç element o aspecte brolla del segon en quant l'ésser té per la seva espècie típica una força per la qual tendeix virtualment a actuar en harmonia amb ses característiques essencials. Tal inclinació és anomenada *pes* i *ordre* de l'ésser.

Per això els grans mestres de l'Escolasticisme escriuen que la matèria és potencialment plena de formes: i la forma és plena de vigoria i la vigoria és plena d'efectes segons l'eficiència.²

b) GRADACIONS ESPECÍFIQUES QUE CONSTITUEIXEN L'UNIVERS. — Ara bé: l'espècie o aspecte essencial de l'ésser és així com el terme mig entre la força que l'ha causat i la força que brolla de ses característiques, i ella pot, en plec, considerar-se descompartida en diferents gradacions constitutives de l'univers a manera de con immens que amb virginal pudor es mig desclou a la intel·ligència humana, successivament més impel·lida i llançada vers ell. En aquest con hom observa de seguida que els éssers hi minven en nombre i són més alts com més perfeccions enclouen. Aquesta contextura transcendent de l'univers l'observa l'home — com emmirallant-s'hi — en totes les seves construccions (ex. *Societat, Consell, President*, etc.) i Duns Escot³ la constata en els següents termes: «La perfecció de l'univers és d'ampla base i progredix en forma de con, finint en el punt

1. *Metafísica*, llib. VII, cap. III: «ὅ τε γὰρ ὁρισμὸς ἀριθμὸς τις... καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τοιοῦτος. Καὶ ὥσπερ οὐδ' ἀπ' ἀριθμοῦ ἀφαιρεθέντος τινὸς ἢ προστεθέντος, τινὸς ἢ προστεθέντος, ἐξ ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐστίν, οὐκέτι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἐστίν ἀλλ' ἕτερος, κἂν τοῦλάχιστον ἀφαιρεθῆ ἢ προστεθῆ, οὕτως οὐδὲ ὁ ὁρισμὸς οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐκέτι ἔσται ἀφαιρεθέντος τινὸς ἢ προστεθέντος».

2. SANT BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*, I: 14.

3. *De Rerum principio*, quest. X, art. IV, n.º 380 (Quaracchi, 1910).

d'unió del Verb de Déu amb la humanal natura... l'univers bo i pujant no es lliga per totes les seves espècies, sinó per les seves parts més perfectes, per la qual cosa els vegetals es lliguen amb els éssers dotats de sensibilitat, no per l'ésser vegetatiu, sinó per més perfectes vegetatius com són els animals. D'on es veu clar que mai la natura inferior no es lliga a la superior per tota la seva amplada, sinó per un con, això és, pel seu aspecte més perfecte... I cal fer avinent que tal con, pel qual la natura inferior és vinculada a la superior, com més avancem pujant, menys amplada té i més alt és en grau i perfecció... Veus l'ordre de les coses i llurs vincles que van muntant a manera de piràmide?»

II

Tal és el colpidor i immens panorama que l'home té al davant i vers el qual es veu ell arrossegat a tothora. Estudiem-lo ara des del punt de mira de la intel·ligència.

En el procés evolutiu de la cultura humana hi ha un fet que podem anomenar bàsic i culminador, o sigui, com havem vist, que l'home constitueix entre els éssers el *súmmum* de perfecció i per aquest motiu Aristòtil* el considera a mode de finalitat de tots ells. Per això, ja en l'estat més rudimentari i groller de la civilització els té reduïts, en aspectes elementals, a la seva obediència i de tots ells s'aprofita, mentre neguitós, i com enyorívol, viu donat a llur coneixement i domini. Ratificant el conegut axioma que la natura no fa res en va, i davant per davant del successiu espandiment de la intel·ligència, hom pot dir que hi ha una adequada proporció i estreta lligada entre la capacitat de la ment i del voler humans i els aspectes i caires teòrics i pràctics del món objectiu, entre la puixança activa de l'esperit i una correlativa passivitat del cosmos. Des d'aquest punt de mira podem afirmar amb orgull que els romans tingueren el sentit màxim de la finalitat humana a la terra.

Aristòtil, concretant d'una manera experimental aquell

* *Física*, llib. II, cap. II: «ἐσμὲν γὰρ πως καὶ ἡμεῖς τέλος».

principi constatat per sant Tomàs, que les coses obren en quant són en acte i tendeixen vers allò que a elles es convé segons llur forma respectiva,¹ posà com a frontispici dels seus llibres metafísics aquest fet : «tots els homes desitgen, per natura, saber».² Les disquisicions més profundes dels grans mestres i les enraonies de veïnat tenen una absoluta convergència amb aquell fet i, des de l'ordre psicològic, responen a l'horror al buit que hom observa en tota la natura, que és la mateixa repulsió natural que sentim vers la misèria.

Però aquesta horror és el contracop d'un alè delitós de conèixer el món que ens envolta amb els seus fenòmens, afany de la intel·ligència que vol omplenar-se amb els cabals indefinits de la natura posseïnt-los d'una manera adequada a la seva esfera, això és, elevant-los, com altre déu, a la categoria de béns espirituals.

Tal és el primer fenomen de la conquesta humana que comença en el coneixement confús de l'ésser i passant per una munió de concrecions tendeix, com enyorívola, a tornar a l'ésser que a totes enclou i domina. Així hom explica els alts sintetismes del *Timeu* de Plató; els aspectes transcendents de la filosofia d'Aristòtil; les altes trajectòries de sant Bonaventura fent sentir la gravitació del Creador en les ciències i els neguits corpredors i prematurs del nostre Ramon Lull; i en l'ordre pràctic la iniciació d'una convergència entre les disciplines que atenyen la *matèria sensible* (Física, Química, Medicina, etc.) i la *matèria intel·ligible* (Matemàtiques) de què més endavant parlarem.

Aquest primer fenomen humà, demés de la impulsió natural de la intel·ligència, descansa com a base objectiva en un altre aspecte que havem apuntat al bell començament, o sigui la forma o espècie dels éssers que els fa intel·ligibles, convidant i, segons la bella frase de sant Tomàs, com movent la intel·ligència, perquè els reculli i faci seus a manera de veritable dominador.

Posat el món objectiu en convenient relació amb els nostres

1. *Summa Theologica*, p. I, quest. v, art. v.

2. *Metafísica*, llib. I, cap. I : «Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.

sentits es produeix aquest fenomen de manera automàtica, i en l'ordre del coneixement dóna peu a la *noció metafísica de la veritat* per la qual, entre altres aspectes, entenem la quasi actuació passiva — transmutada instantàniament en la reacció que comporta el verb mental — que els éssers tenen la propietat de fer sentir a la nostra intel·ligència mitjançant les notes que, respectivament, els caracteritzen.

Per això escriu sant Bonaventura en el seu *Breviloqui* (I, VI, 2), que amb la denominació de veritat indiquem l'ésser «segons és *cognoscible*, la qual propietat té per estat dotat de la seva pròpia espècie», i Egidi Romà, comentant el primer llibre de les *Sentències* de Pere Lombard, diu encara amb més relleu: «Hom diu que una cosa és dotada de veritat en quant comporta ordre a l'enteniment, i com que tota cosa hi és ordenable, obté la raó de veritat com així perquè tot ésser pot tenir la raó d'apetible, tot el que existeix és anomenat *bo* en quant comporta ordre a l'afecte», exposició que comporta alhora un dels altres aspectes de la veritat, o sigui l'ésser com objecte propi vers el qual corre o es llança la intel·ligència. D'on brolla l'axioma clàssic; l'ésser és el bé de la ment.

Veus aquí el primer postulat del domeny humanal. Ja deien els escolàstics que «res no és volgut abans d'ésser conegut», i la saviesa popular ha ratificat aquest axioma amb la coneguda dita: «ulls que no en veuen cor que no en dol».

La segona fase transcendent de la conquesta humana brolla d'una altra potència de l'esperit que actua amb subordinació a l'ordre cognoscitiu; és la voluntat. Per ella atiat l'home es mou vers els éssers com a fi, i no parará en sa genial i fatigosa carrera fins que la integritat llur se li comuniqui totalment amb veritable servitud. Aquesta brolla, com havem dit, de la mateixa constitució providencial de les coses i alhora de la superexcel·lència de l'ésser humà que li dóna dret a fer-se-les seves, doble ideologia confirmada amb dolçor paternal per la revelació: «Ompliu la terra i someteu-la. Domineu sobre els peixos de la mar i sobre els ocells del cel i sobre tot animal qui es mou damunt la terra».*

* *El Gènesi*, per Mn. F. CLASCAR, p. 5.

Però aquest dret seria illusori si la natura no li hagués donat una plena correspondència objectiva mitjançant la qual els éssers troben llur perfecció en la comunicació d'altres. Tal és la noció metafísica de la *bondat*, o sigui l'acte propi dels éssers en quant són comunicables i, sota un altre punt de mira, l'aspecte de *fi* que ofereix l'ésser vers el qual hom es llança, ja en raó a ell mateix (*bé honest*), ja per sa utilitat (*bé útil*), ja per la delectança que hom hi troba (*bé delectable*).

III

L'home, doncs, se sent atiat vers el domeny de l'univers a base de la impulsió que en té davant del món objectiu, però ha d'exercir tal domini en conformitat a la seva natura i a la de les coses i, per tant, com a derivació de les lleis que acabem d'exposar.

Ell ha nascut per a ésser com un déu — subordinat, però, a l'ordre que li és superior — talment així com el superhome que amb exageracions sentimentals i imaginatives ens pintaven anys enrera alguns escriptors.

Respecte d'aquest punt cal remarcar, amb l'Angèlic Doctor,* un altre aspecte de la veritat. Els éssers són essencialment l'expressió en trossos i, demés, reduïda de la Idea personal i pleníssima que els ha donat l'existència, com l'obra de l'artista és essencialment l'expressió material de la forma o model mental que ell s'empesca i després executa; com la paraula de l'home és essencialment l'expressió i representació sensible del seu verb mental. Per això hom ha pogut escriure amb tota exactitud que l'univers és el llibre magne que el Creador ha posat davant els ulls de l'home i que els éssers, més emmenen vers Déu que no pas a altra cosa.

En conseqüència de tot això, per arribar l'home a la monjoia del domeny que li ha estat fixat, no ha de parar fins dominar tots els aspectes enclosos en cada ésser, totes les correspondències amb la Idea que les ha fetes brotar exteriorment; què són, d'on

* *Summa Theologica*, p. I, quest. XVI, art. I.

vénen, on van. Aquest és el pla i cercle vastíssim del coneixement racional, aquestes les llunyanes fites del seu natural imperi. Però, com brollat d'una simplicitat suma apareix aquest variadíssim panorama amb íntims engranatges i convergències que en permeten una classificació relativament fàcil i, per tant, una visió de conjunt.

Estudiaren aquest punt tots els grans Mestres de l'escolasticisme amb més o menys extensió, segons l'avinentesa que els era oferta. Però en aquest particular concret excel·leix entre ells sant Bonaventura per haver-lo tractat amb singular extensió en un opuscle especial que titulà *De la Reducció de les Arts a la Teologia*. Pendrem, doncs, els punts de mira i l'esquema en ell enclosos il·lustrant-los ensems amb les doctrines dels altres doctors de l'escolasticisme, principalment de llur príncep sant Tomàs, i les observacions personals que ens suggerirà llur lectura i l'estat actual dels coneixements humans.

Tota la tasca de sistematització filosòfica feta per sant Bonaventura es fonamenta en l'aspecte i posició dels objectius a què, en plec, pot adreçar-se la puixança cognoscitiva de l'home, així en l'esfera intel·lectual com en la sensible. I entra en ella seguint el mateix ordre amb què hom entra en tota llei de coses, des d'enfora i gradualment, això és, segons l'ordre que anem a seguir:

a) **CONEIXEMENT DELS ASPECTES O FORMES ARTIFICIALS** que, degudes a la mà de l'home (*productio artificialium*, n.º 11), les coses presenten, el coneixement de les quals té dues característiques:

És *exterior* en el sentit de l'aspecte exclusivament perifèric de son objectiu i en el de pervenir aquell a les substantivitats i a les accidentalitats naturals dels éssers en què es troba. Així, una taula de fusta té per característica la forma de taula induïda per l'home a un aplec de fustes. És encara *exterior* en raó a oferir una màxima llunyania respecte del coneixement filosòfic, que té per objecte les lleis i aspectes immanents de les coses i els ateny directament per principis científics.

És també *servil*, per tal com ell tendeix per llei pròpia a

sadollar les necessitats corporals i psíquiques de l'home. Aquesta última nota de servilitat augmenta encara la nota d'exterioritat d'aquesta gènera de coneixements : el servei roman sempre a fora.

Per això enclouen les *arts* dites *mecàniques*, això és, totes aquelles que tenen per objectiu les transformacions o coordinacions exteriors de les coses,* les quals es bifurquen en dues primeres seccions, segons s'adrecin a sadollar les necessitats corporals o bé les espirituals.

A aquestes últimes es refereixen totes les arts que donen solaç, gaudi o repòs a l'esperit, com les que regulen la producció i execució de tota mena de beutats materials, i els jocs i totes les manifestacions, i combinacions externes que ens fan esclatar la joia o ens empelten l'assossec.

El coneixement que té per finalitat les *necessitats corporals*, com ara l'art de mestre de cases, de fabricar roba, fer vestits, etc., és subdivideix en les que obtenen aquell objectiu *cobrint* i abrigant de qualque mode l'home, com les citades per via d'exemple, i en les que l'atenyen *nodrint-lo*, com ara l'art del flequer, el culinari, etc. Per son caràcter d'art i per sa coneguda finalitat cal encloure en aquest segon membre l'art del pagès.

Un tercer grup es lliga com adminicle a tots els anteriors, ja suplint la manca dels productes a què es refereix l'últim paràgraf, així en quantitat com en qualitat, com ara la navegació i l'art de fer màquines i eines que a tals productes es refereixen; ja fent possibles o facilitant les arts que s'adrecen a les necessitats de l'esperit, com la fabricació d'instruments músics; o ja removen qualsevol dany o impediment corporal com, per exemple,

* L'il·lustre tomista A. Goudin esgrana aquest punt i el sintetitza d'una manera ben plàstica : «Mitjançant l'art, la ment humana altra cosa no pot fer en la matèria externa sinó variar de *posició* la matèria natural : per la qual cosa, segons recalca sant Tomàs amb Aristòtil, tota forma pròpiament artificial rau, ja a la *figura*, com ara la forma d'estàtua, clau, martell, etc.; ja a la *composició*, com are les formes d'ungüents i medicaments; ja a l'*ordre*, com per exemple la forma de rellotge, de nau, de casa, etc. : les quals tres coses esdevenen de la diversa posició de la matèria natural, realitzada per l'art». (*Philosophia Thomistica, Physica*, p. I, disp. II, qüest. I, concl. II).

aquells aspectes limitats i concrets de la Medicina que són dirigits per regles, com l'art d'embenar; el de preparar medicaments, que sens dubte té la Farmàcia; etc.

b) EL CONEIXEMENT SENSITIU. — Segons havem ja dit, les formes o aspectes artificials de les coses són degudes a la mà de l'home que, bo i eduint-los d'aquestes, els hi deixa com sobreposats. A unes i altres es refereix el segon aspecte cognoscitiu. Però elles se'ns ofereixen tal com són, amb totes llurs concrecions i notes individuants. En la natura concreta no existeix l'home, ni la carn, ni l'os, sinó *aquest* home, *aquesta* carn, *aquests* ossos, etc. Tal és una de les característiques que descomparteix l'esfera del coneixement sensitiu de l'intel·lectiu. Per aquell nosaltres ens posem en contacte amb les formes sensibles concretes de les coses mitjançant els sentits exteriors, veritables criats dels sentits interns, pels quals tot animal exerceix un ample domini que apar glatir i frissar per l'ordre intel·lectual, i colpidorament esgranat per l'Angèlic Doctor en l'art. IV, qüestió LXXVIII de la primera part de la *Summa*: «Com que la natura no falla en les coses necessàries, tantes activitats convé haver-hi en l'ànima sensitiva quantes abastin per a la vida de l'animal perfecte. I com aquestes activitats no poden ésser reduïdes a un principi, exigeixen per això diverses potències: car la potència de l'ànima altra cosa no és que el pròxim principi de la seva operació. Cal, demés, considerar que per a la vida de l'animal perfecte és degut no solament que tingui aprehensió de la cosa sensible durant la presència d'ella, sinó també durant la seva absència: altrament, com el moviment i l'activitat de l'animal segueixen a l'aprehensió no es mouria aquell per a cercar ço que és absent. De la qual cosa n'apareix el contrari principalment en els animals perfectes que es mouen amb moviment processiu: puix es mouen vers quelcom absent que ha estat objecte d'aprehensió: és, doncs, precis que l'animal, per l'ànima sensitiva, no solament rebi les espècies de les coses sensibles llavors que presencialment és actuat per elles, sinó també que les retingui i conservi: però el rebre i el retenir són reduïts, en l'ordre corpori, a diversos principis, car les coses humides reben bé i retenen malament. Con-

tràriament s'esdevé amb les seques. Per la qual cosa, com la potència sensitiva sigui acte de l'orgue corporal, convé haver-hi una potència que rebí les espècies de les coses sensibles i una altra que les conservi.

»D'altra banda, hom ha de considerar que si l'animal tan sols es mogué per lo delectable o lo desplaent segons els sentits, només hi hauria necessitat de posar en ell l'aprehensió de les formes que el sentit percep, en les quals es delecta o per les quals sent aversió. Però és necessari a l'animal que cerqui unes coses i fugi d'altres, no solament perquè són o no són convenients per a sentir, sinó també a causa de qualques altres comoditats i utilitats o danys, segons veiem en l'ovella que fuig en veure venir el llop, no a causa de la inconveniència de la color o de la figura, sinó com natural enemic. I de faisó semblant l'au recull la palla, no perquè delecti el sentit, sinó perquè és útil per a fer el niu : és, doncs, necessari a l'animal que tingui la percepció d'aquests aspectes que no rep el sentit exterior. I de tal percepció és precís que hi hagi un altre principi, per tal com la percepció de les formes sensibles brolla de la mutació sensible, no, però, la dels aspectes susdits. Així, doncs, a la recepció de les formes sensibles és ordenat el sentit *propí* i el *comú** i a llur retenció i conservació s'ordena la *fantasia* o *imaginació*, que és el mateix, car ella és com qualque tresor de les formes rebudes pels sentits. Però, a l'aprehensió dels aspectes que no són rebuts pels sentits s'ordena la *potència estimativa* i per a conservar-los la *potència memorativa* que és així com tresor d'ells, de la qual cosa n'és senyal que tot començ de recordança brolla en els animals d'algun d'aquells, com ara ço que és nociu, o con-

* «El sentit propi judica del sensible propi, discernint-lo dels altres que cauen sota el mateix sentit; com ara discernint el blanc del negre o del verd; però discernir el blanc del dolç no ho poden fer-ho ni el sentit de la vista ni el del gust, car és necessari que el qui els discerneix, ambdós conegui. Per la qual cosa convé adjudicar al sentit comú el judici de distinció, al qual es refereixin com a terme comú totes les aprehensions dels sentits : pel qual siguin, també, percebudes les intencions dels sentits, com esdevé llavors que un hom veu que veu. Això no pot ésser realitzat pel sentit propi que només coneix la forma de la cosa sensible que l'ha actuat, mitjançant qual actuació té lloc la visió i a aquella en segueix una altra en el sentit comú que percep la visió.» (Ib. *ad secundum*.)

venient. I el mateix caràcter de passat, a què es refereix la memòria, és computada entre tals aspectes.

»Cal, demés, parar compte que, quant a les formes sensibles, no hi ha diferència entre l'home i els altres animals, car de mode semblant són actuats per les coses sensibles exteriors, però quant als susdits aspectes hi ha diferència puix els altres animals les perceben només amb qualche natural instint, i l'home també per qualche comparança. I per això la potència que en els altres animals és dita *estimativa natural*, és anomenada en l'home *cogitativa*, que esdevé per qualche collació d'aquells aspectes; per la qual cosa és també dita *raó particular*, a la qual els metges assignen un determinat orgue, això és, la part mitja del cap. És, doncs, comparativa d'aspectes individuals, com la *raó intel·lectiva* ho és dels universals. Quant a la potència memorativa no sols té ell memòria, com els altres animals, en la instantània recordança de les coses passades, sinó també *reminiscència*, quasi sillogísticament inquirint la memòria de les coses passades segons aspectes individuals».

Aquest és el radi objectiu i el subjectiu del *coneixement sensible*, anomenat també *inferior* en relació a l'intellectual que li és superior, i perquè serveix a aquest de sòcol i de començament extrínsec segons anem a veure de seguida.

c) CONEIXEMENT FILOSÒFIC. — Té per característica principal la visió *interna* o immanent, l'essencialitat de les coses, a la qual hom arriba procedint en definitiva des de principis quasi connaturals i evidents anomenats també *dignitats*. Llur coneixença és dita *intel·ligència* quant als especulatius, i *sindèresi* respecte dels pràctics, per ex. : «el tot és major que la part; és impossible que una cosa sigui i no sigui al mateix temps; el que no vulguis per a tu no ho vulguis per a ningú».

Però aquest coneixement brolla, per altre costat, del món objectiu que comença introduint-se en nosaltres mitjançant les espècies sensibles i concretes formades per la fantasia. Tal concreció, per comportar les notes individuants i particulars de cada ésser, fa que aquest, així constituït, sigui inadaptable a la intel·ligència humana, la qual versa sobre els aspectes universals

de les coses; d'aquí la necessitat d'una força espiritual (*enteniment agent*) que les ofereix en aquella alta esfera netes i desproveïdes de les susdites circumstàncies concretes, i sempre diferents, que les acompanyen, per tal que obtinguin una adequació completa amb la intel·ligència on — com en el coneixement sensitiu — presenten de seguida una expressió, una forma, una espècie universal. *Aquest* home, *aquesta* carn, *aquests* ossos, propis del coneixement sensible, queden substituïts en la intel·ligència per *l'home*, *la* carn, *els* ossos, etc.

Ara bé : aplicant originàriament els esmentats principis a aquests elements mitjançant l'activitat que es descomparteix en deduccions i induccions, la intel·ligència humana progredeix de coneixement en coneixement fins a constituir diversos organismes o sistematitzacions intel·lectuals perfectament classificables a guisa de gèneres segons els tres objectius o graus de l'ordre còsmic pels quals pot discórrer la intel·ligència humana, sense perjudici de fitar en cada un d'ells tota una munió d'aspectes, convergències i derivacions. Aquests graus són els següents:

A) Muntant des del coneixement sensible i entrant dins l'esfera intel·lectual, això és, abstraent sempre de tota nota individual i variable (de ço que és inconstant no és possible haver-hi ciència), hom pot comprovar que el primer que s'ofereix a la intel·ligència és la *matèria sensible*, o sigui tots aquells aspectes i fenòmens que cauen sota el domini dels nostres sentits. A llur indefinida varietat, però unificats en aspectes i principis, s'adrecen les ciències que tracten de la matèria en quant tal, com ara la Física, la Química, la Patologia general, la Geologia, etc.

B) Progredint més amunt i sens prescindir de la matèria, podem considerar aquesta sens el caràcter de sensible, i així, cau sota la intel·ligència només que amb el caire d'*intel·ligible* el qual enclou tots els aspectes de la quantitat. A aquest gènere pertanyen l'Aritmètica, l'Àlgebra, la Geometria, la Trigonometria.

C) Continuant la nostra ascensió podem prescindir dels caràcters de sensible i d'*intel·ligible* de la matèria, arribant aleshores a l'ordre immaterial i en primer terme a la noció de l'ésser, o sigui la *Metafísica general*, senyora i majora de totes les altres

esmentades ciències, car enclou d'una manera transcendent els aspectes, caires i lleis de totes les disciplines humanes.

I així com totes aquestes atenyen en llurs respectius objectes una munió cada dia més grossa de lleis i d'aspectes, així la Metafísica general, fitant com objecte adequat l'ésser — en el qual és *resolen* en definitiva tots els objectes de les altres ciències —, ateny també els aspectes transcendents d'*unitat, veritat, bondat, beutat, perfecció*; les nocions de *causa* i d'*efecte*, d'*essència* i d'*existència, potència, acte*, etc., i, davallant una mica les primeres concrecions de l'ésser, tan ben classificades per Aristòtil, en *substància, quantitat, relació, qualitat, acció, passió, lloc, temps, posició* i *hàbit*. I davallant encara un xic més, aprofita tota aquesta complexa munió d'estudis per aplicar-los al dels aspectes generals de l'univers que són assequibles a la raó humana, això és, son origen, son fi, sa contextura íntima i transcendent, sos caràcters i tota una sèrie d'altres gradacions que permeten fitar l'univers en elevada síntesi. Aquest és el pla de la *Cosmologia* o *Física general*.

Però la seva posició en l'ordre immaterial i l'anàlisi d'aquelles nocions transcendents emmenen també l'home, quasi d'una manera matemàtica, a un límit o terme en l'ordre de l'harmonia universal i en el de l'eficiència dels éssers, en l'ordre de llur preexcel·lència i en el de llur finalitat, segurs viaransys que li serveixen per aixecar-se vers la mateixa natura d'aquell límit i principi i les seves relacions amb l'univers. Tal és l'esquema de la *Teodicea* o *Teologia natural*.

Més encara : la mateixa posició de l'home en l'esfera immaterial el mou a exhaurir-la. Per això es llança a l'anàlisi de tot principi vital en quant informa el cos (*Psicologia*) i en quant n'és separat (*Neumatologia*); i segueix amb tota atenció, analitza i constata les lleis que presideixen l'activitat de la intel·ligència (*Lògica*)* i les del recte obrar (*Ètica*).

* Quin ordre cal seguir en l'aprenentatge d'aquestes ciències? Sant Tomàs, tractant d'aquest punt, escriu en el vi de les *Ètiques*, lliçó vii : «els nois, aprenguin primer la Lògica, després les Matemàtiques, a continuació la Física, després l'Ètica i, finalment, la Metafísica i la Teologia». Roselli glossant aquest text en la seva *Summa Philosophica* (p. i, q. i, art. ix).

Tot aquest complex de ciències, segons els diversos punts de mira amb què hom les consideri, poden, encara, ésser descompartides d'altres i altres maneres. La nostra finalitat ha estat donar un esquema *fundamental*.

d) CONEIXEMENT DE LA REVELACIÓ. — Aquest coneixement fan respectat i voltat d'honor en les millors universitats i instituts estrangers en els quals hom ha conservat la *Facultat de Teologia*, té per objecte *la revelació com intel·ligible*. M'explicaré. La finalitat suprema de l'home necessitava, segons aviat provarem, d'una llum superior que el guiés bo i adaptant-se al seu estat de viador. Per això la Revelació és relativament reduïda i permet un cercle científic gairebé il·limitat fins a les més fantàstiques hipòtesis científiques. La Revelació és, d'ella mateixa, *creïble*: com enclosa en l'Antic i el Nou Testament, rep encara

fa una sèrie de consideracions força atinades. Elles ens en suggereixen d'altres que creiem oportú posar aquí. Per a fer bé un camí és precis abans saber-ne el mode, per això convé estudiar primerament la Lògica a la manera que els aprenents es fixen bé en les eines que hauran d'usar. Aquest ordre té alhora l'aventatge de fer actuar l'home d'una manera més conscient de la seva activitat i, per tant, més humana. Han de seguir després aquelles ciències que són indispensables per al coneixement de la Física, com són les Matemàtiques, car, com diu sant Tomàs, els principis llurs són aplicables a la Física. Per a més endavant convé l'ensenyament de l'Ètica, la qual, pel seu fi pràctic, o sigui l'ordenació moral de l'home, exigeix major seny i experiència. I en últim terme, hom pot exposar als alumnes les ciències de l'ésser real que requireix, per la seva llunyania dels sentits i de la imaginació, un màxim esforç i energia de la intel·ligència.

Aquest pla es coordina perfectament amb aquell que exposa el mateix Angèlic Doctor en l'Opuscle LXX, q. VI, art. I, «en aprendre cal començar, no per allò que és més fàcil, sinó per allò, del coneixement del qual depèn el coneixement de les matèries ulteriors». Aquesta doctrina s'ha d'entendre no en el sentit que hom pugui començar per ço que és més difícil, sinó en l'estricta sentit de concatenació o coordinació científica, en la qual, però, cal donar el màxim de facilitat i simplicitat o sigui *ordre* en l'exposició de la doctrina, *eixutesa*, *proprietat* i *senzillesa*.

Finalment, tot aquest ordre no exclou de cap de les maneres el que el mateix sant Tomàs deia en sa famosa lletra a fra Joan, això és, que «pels petits rius, no immediatament, vulguis entrar en la mar, car per les coses fàcils convé arribar a les més difícils», que tant enclou les notes fixades anteriorment com fins l'ús previ de resums i compendis, on predomini la cosa més elemental i fundamental exposada amb força plasticitat i relleu.

l'autoritat d'ambdós : però en quant s'adreça a la intel·ligència humana presenta l'aspecte d'*intel·ligible*, o sigui esdevé objecte d'un seriós anàlisi i d'una construcció científica.

Així l'estudi de la Teologia no és ni pot ésser altra cosa que l'activitat de la ment humana damunt la Revelació, que raona i sintetitza a semblança d'altres ciències.

Cal explicar una mica aquesta afirmació. La *Bíblia*, on la revelació és continguda, té una organització pròpia en harmonia amb la seva finalitat, o sigui moure i emmenar l'home vers el Bé Suprem. Així ella ha de comptar també i compta amb l'estructura de la humanitat, i com que l'afecte d'aquesta es mou més aviat per *exemples*, *promeses* i *devocions* que no pas per definicions, judicis i raonaments, veu's aquí perquè prescindeix, en plec, de sistematitzacions científiques i corre per *preceptes*, *exemples*, *beneficis*, *advertències*, etc., i no es descomparteix, com la filosofia, en teòrica i pràctica, sinó en antic i nou Testament.¹

Més encara : Com que l'home no pot aixecar-se vers el coneixement de l'ordre intel·ligible, sinó mitjançant les imatges de la fantasia a manera d'adminicle, i dins d'aquestes el màxim de facilitat rau al llenguatge metafòric, per això les Escripures salten ben sovint per damunt la prohibició d'Aristòtil² d'usar metàfores en la ciència, oferint-les amb abundància.

Però en arribar a aquest punt pot oferir-se un dubte. Sota el nom de Teodicea havem enclòs l'estudi de Déu en la filosofia. ¿No n'hi haurà prou amb aquest fins l'extrem de poder-nos trobar amb el coneixement de la Revelació davant d'una duplicitat perfectament inútil?

Aquesta dificultat se la proposà ja sant Tomàs al començament de la seva *Summa Theologica*, i la va resoldre, segons acostumava d'una manera seductora, per la senzillesa i profunditat d'esguard amb què va tractar-la.

Comença fent distinció entre aquelles nocions relatives al primer principi que són per damunt la nostra raó, i aquelles

1. SANT BONAVENTURA, *Breviloqui, pròleg*, § I, n.º 2, i § V, n.º 2.

2. «Εἰ δὲ μὴ διαλέγεσθαι δεῖ μεταφοραῖς, δῆλον ὅτι οὐδ' ὀρῖζεσθαι οὔτε μεταφοραῖς οὔτε ὅσα λέγεται μεταφοραῖς». *Analytics Posteriors*, llib. II, cap. XII, n.º 26.

altres que pertanyen naturalment al radi d'aquesta en el sentit que, d'ella mateixa, pot arribar-hi.

Quant a les primeres, compte hagut que l'home és ordenat en definitiva a l'Ésser Suprem sota aspectes molt superiors a la seva intel·ligència (Trinitat, Benaventurança, etc.) era necessari que els conegués, per tal que sota ells pogués adreçar la seva activitat vers Déu. En això no pot haver-hi discussió.

Però, respecte de les altres nocions, o sigui aquelles que naturalment pot arribar a descobrir la puixança de la intel·ligència, també era necessari que fossin conegudes mitjançant la revelació, puix tota la història de la filosofia pura ens demostra que elles haurien estat patrimoni de pocs — i era necessari que ho fossin de la humanitat; i encara esmerçant-hi aquells molt de temps — i era convenient el contrari —; com ens haurien elles pervingut mesclades de divagacions i errors i era indispensable que de bell començament apareguessin també absolutament certes. Hom no podia transigir en cap d'aquests tres aspectes, per això, car es referien a l'afer definitiu i de més gravetat de la vida humana, l'obtenció de la Finalitat Suprema.

Grècia cristallitzà i representà el *súmmum* humanal de la idealitat i de la subtileza, i, malgrat d'això, va viure secularment esbiaixada davant del tema més planer i transcendental de la Revelació i de la Teodicea, això és, de faç a la pluralitat de déus; les extenses i altes clarianes de la visió d'Aristòtil i Plató eren patrimoni d'un cercle reduït i encara fortament voltades i surgides amb denses penombres. I Atenes, la ciutat de la gràcia i dels divinals presentiments, arribà en aquest punt com a màxim al "Άγνωστος Θεός, el Déu Ignot, de què ens parlen els *Actes dels Apòstols* (xvii : 23). Aquest conscient fracàs de la mentalitat hellènica és la glossa més brillant que hom pot fer al profund humanisme de sant Tomàs en tractar, com havem vist, aquesta matèria.

IV

Resumim una mica. Havem passat en ràpida i suggestiva excursió mental per l'ésser, en quant a la seva constitució, i

com esfera de la dominació humana, i l'hem vist descloure's en multitud d'aspectes transcendents que sollicitaven la nostra energia per tal de bastir amb ella l'edifici de la cultura universal, d'on poguéssim l'home tornar en definitiva a la idealitat hel·lènica de Zeus dominador, però no armat de llamps menaçadors, sinó — dominats aquests — servant melodiosament la copa de l'encens, en flames illuminadores dels arcans de l'univers, i en perfums llevats a tothora vers l'altíssima Puixança de Déu. Zeus ideal i símbol de la realitat definitiva dels nuclis humans que, ara, descompartits segons llurs especials gradacions psíquiques, a guisa d'eixams immensos i successius de picapedrers, d'escultors, de paletes i de manobres, segons la varietat de coneixements que havem estudiat, basteixen l'alt sòcol de la grandesa humana que és alhora l'esclat plàstic de la glorificació de Déu per ell entesa en la Creació.

PERE M. BORDOY-TORRENTS

LA TAULA DE CANVI DE BARCELONA*

§ 1. — El dia 25 d'abril de 1400 el Consell de Cent rebé dels ciutadans una suplicació fent evident la necessitat de crear una institució *«hont se deguessen posar tots los deposits dels quals diners y dels demes quey entrarien y del que sobraria de les Imposicions se podrien luyr los Censals que feya la Ciutat»*. El 14 de desembre de 1400 es reuneix altra vegada el Consell de Cent per a parlar-ne novament, i el dia 19 de gener de 1401 se celebra Consell General en les grades del Palau Reial; es constitueixen síndics per assegurar la Taula, i el mateix dia, davant de la cort del Veguer, dipositen la fiança convinguda de 2,000 marcs d'argent. L'endemà, dia 20, amb el cerimonial propi del temps, s'inaugura la Taula de Canvi, assegurada per les rendes de la ciutat, i instal·lant-se a la Llotja.

Aquest establiment fou la primera institució de crèdit d'Europa. A jutjar pels antecedents històrics els establiments de crèdit que seguiren al nostre foren : La Casa de Sant Jordi de Venècia (associació corporativa, aristocràtica, que tenia l'administració dels impostos i de les colònies), el Banc de San Ambrós de Milà (any 1592), el Banc d'Amsterdam (any 1609) i el Banc d'Hamburg (any 1619). Demés, els Consells municipals de diferents països tractaren de fundar institucions de préstec a Francfort (any 1402), a Florença (any 1473) i a Nuremberg (any 1498).

El seu reglament ha estat mantes voltes modificat per diferents redreços. Aquestes noves ordinacions eren motivades quasi sempre per defectes d'administració i pels préstecs.

Cap a l'any 1412 es va notar que diferents Clavaris s'havien incautat dels diners de la Taula per a esmerçar-los en obres i despeses extraordinàries de la ciutat sense saber-ho els administradors i per tal de deixar ben establerts en la Tresoreria muni-

* Treball fet en el curs de lliçons de Moneda i Banca professades a l'Escola d'Alts Estudis comercials pel Dr. D. Pere Corominas.

cipal tots els cabals de la Taula de Canvi, el Consell de Cent modificà les ordinacions. L'altre redreç es posterior a l'any 1434 i anterior al 1442. Aquet redreç dictava les normes que havien de regularitzar l'administració del caixer i l'obligava a distribuir en set capítols les operacions de pagaments i cobraments.

La Taula de Canvi, en els anys successius, passa greus vicissituds. El 17 de novembre de 1452 el Consell de Cent confia a una ponència de consellers i vint-i-quatre persones l'estudi de la rebaixa d'un diner del dret de la carn i els administradors de la Taula dirigeixen a l'esmentat Consell una protesta per escrit al·legant que primer es tenia de saldar el deute que la ciutat tenia amb la Taula i que pujava a 200,000 lliures, ço que fou motiu de llurs debats. A l'any 1464 els administradors de la Taula es queixen novament que el dèficit de dit establiment és cada dia major, i demanen a la ciutat un nou recàrrec sobre els drets existents, i aquest els és concedit. En el mes de febrer de 1485 la Inquisició castellana viola la Taula de Canvi, i el 23 de novembre de l'esmentat any el síndic de la Taula protesta davant del regent pels manaments que l'agutzil del rei havia fet als taulers, exigint-los que donessin al tresorer del rei certs diners d'un convers. També els inquisidors imposaven greus penes als que compressin béns dels conversos, i els corredors, per a no incórrer en delictes, deixen de pendre part en les transaccions comercials. Els dies 6 i 8 de febrer de 1448 els consellers escriuen a llurs ambaixadors a la cort per a dir-los que els inquisidors volien veure els llibres de la Taula.

Un nou redreç pertany a l'any 1553 : «Redreç de la Taula amb la Ciutat i deutes d'aquella». Aital redreç, que obligava als administradors de la Taula a fer balanç abans de la presa de possessió dels taulers, prohibia es pagués amb moneda d'or mentre a la Taula n'hi hagués d'argent i reglamentava la forma de portar els llibres i la manera d'arxivar-los.

§ 2. — Posteriorment a la creació de la Taula de Canvi, alguns particulars es constituïen en banc i prenien dels ciutadans que hi anaven a dipositar llurs diners les monedes falses i toriscades, i amb aquesta moneda compraven grosses partides de mercaderies procedents de l'estranger per a proveïment de la ciutat, les

quals venien a preus crescuts degut a l'acapament de les ma-teixes. Davant d'aitals abusos, alguns membres del Consell exposaren al Consell de Cent en mantes èpoques (25 maig 1590; 26 febrer 1600; 8 i 21 gener 1603) la necessitat de crear un Banc de la Ciutat per evitar la pertorbació monetària perquè traves-sava Catalunya amb motiu de les falses encunyacions que de les monedes es feien i acabar amb els abusos dels particulars. El dia 20 d'octubre de 1609 s'aprovaren les ordinacions del Banc de Barcelona, i el dia 31 juraren el càrrec els oficials del Banc, comen-çant aquesta institució les seves operacions amb la cooperació de la Taula de Canvi i en el mateix edifici d'aquesta última.

Per reial privilegi del 6 de febrer de 1613 es va concedir al Banc els mateixos drets que tenia la Taula, i des d'aleshores el Banc es cuida de l'administració dels forments i la Taula de l'administració de la carn.

Les seves ordinacions són reformades en els anys següents: 17 de gener de 1611, 23 de març de 1616, 22 de gener de 1620, 19 de setembre de 1642, 22 de març de 1651, 9 de juny de 1653 (redreç de la Taula i el Banc) i 27 d'abril de 1703 («Redreç i Or-dinacions novament fetas per lo Savi Concell de Cent de la Ex-cellentíssima Ciutat de Barcelona, concernents al regiment de la Taula de Comuns Diposits i Banch d'aquella»).

Les relacions entre la Taula i el Banc s'establiren mitjan-çant els dos llibres intitulats *Va i Ve de la Taula al Banc* i *Va i Ve del Banc a la Taula*.

§ 3. — El Banc de la Ciutat, així com la Taula de Canvi, passa les seves vicissituds. A mesura que les operacions del setge con-tra Barcelona avençaven, la situació econòmica esdevenia insos-tenible. La Generalitat, apuradíssima per atendre a les despe-ses de la guerra contra les tropes borbòniques, sols posseïa, en març de 1714, unes 20,000 lliures dipositades a la Taula i al Banc.

El Banc de Barcelona tingué vida independent ben curta, puix que de fet havia estat refós amb la Taula i les dues insti-tucions quedaren convertides en la Reial Taula Numulària dels Comuns Dipòsits.

El dia 21 de gener de 1753 es publicà un bàndol perquè tota persona que ho cregués convenient exposés a la Reial

Taula Numulària dels Comuns Dipòsits les queixes que tingués contra l'administració de la Taula i contra els seus oficials, en la seguretat que es tindria secreta l'acusació. A tal objecte es col·locà un buçó darrera de la porta de la Casa de la Taula. El ministre visitador, que era el guardador de la clau del buçó, cada dia havia d'aixecar acta de les reclamacions que es fessin. Doncs bé: fins el dia 31 de maig del mateix any que durà la visita, ni un sol dia s'hi va trobar en el buçó paper, memòria, ni nota que comprometés la fidelitat i el bon comès dels funcionaris.

§ 4. — Entre les moltes disposicions que va dictar el rei Carles III és necessari esmentar, per sa gran importància, la reial pragmàtica dictada el 17 de juliol de 1779. En ella s'ordenava que, refosa la moneda a càrrec del Reial Erari, tingués la moneda d'or en circulació una valor major de la que tenia. Com que els dipòsits comuns d'or que hi havien a la Reial Taula eren bastant crescuts, aquest fet aportà al dit establiment un guany de 55,000 lliures.

En aquesta quantitat no hi estaven compresos els beneficis dels *Dipòsits d'or en pasta*, perquè eren dipòsits separats dels comuns i es tenien de fer remesa als dipositaris de les mateixes pastes que dipositaven. Per consegüent, els guanys d'aquest grup pertanyien a aquests. El benefici de 55,000 lliures s'acorda esmerçar-lo en la reedificació de l'antiga casa de la Reial Taula dels Comuns Dipòsits; mes una sèrie d'aconteixements feren que aital acord no es portés a la pràctica amb la rapidesa que hom volia.

L'any 1789, època de la Revolució Francesa, Barcelona, lloc on s'hi reflexen d'una manera més o menys directa tots els fets europeus, passa per moments de greu crisi. La falta de pa i de carn per al complet abastiment de la ciutat obliga al Municipi a manllevar a la Reial Taula Numulària dels Comuns Dipòsits aquelles 55,000 lliures, per a invertir-les en els socors d'aquella apremiant necessitat. La Reial Taula en fa remesa després d'haver-ho ordenat la Reial Audiència de Catalunya, de qui aleshores depenia, i d'haver-ho aprovat el Suprem Consell de Castella. L'Ajuntament no comença a pagar a la Reial Taula el deute que havia contret fins a l'any 1825, i ho féu per partides mensuals de 2,000 lliures cada una.

El 30 d'agost de 1837 comencen les obres de la reedificació de l'esmentat establiment, i el 27 de desembre del dit any es trasllada la Caixa, que aleshores contenia unes nou arroves d'or, a la nova casa (avui l'ocupa la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona) que encara li faltava molt per acabar-se.

§ 5. — El Govern, per una ordre del 8 de març de 1844, ordena que tots els cabals públics, especialment els dipòsits judicials que existien en diversos establiments, passessin al Banco Nacional de San Fernando, i que en endavant es fessin en aquest Banc tots els dipòsits; però que respecte a la Reial Taula Numulària de Canvi de Barcelona, s'informés el que fos més convenient. El 21 de desembre de 1844, de conformitat amb la resolució del Tribunal Suprem de Justícia, s'exceptua de l'expressada R. O. la Reial Taula Numulària dels Comuns Dipòsits, deixant que es continués fent-se en la mateixa els dipòsits judicials. Mes no tardà molts anys a dissoldre's. El 21 de gener de 1865 l'alcalde corregidor, per ordenació del governador civil de la província, manà que a partir del dit dia no s'admetés a la Reial Taula cap nou dipòsit, i que en juny pròxim es fes liquidació general de la mateixa, per a poder fer-se càrrec el Municipi de totes les existències, tant en metàl·lic com en efectes que s'hi trobessin, mitjançant el corresponent inventari.

El dipòsit fet en ella tenia a Catalunya força de legal pagament, i no podia ésser segrestat, embargat ni detingut per l'autoritat, per cap motiu; ni per pretext de crim comès pel seu posseïdor ni fins per delictes de lesa majestat.

§ 6. — La Taula de Canvi, al principi de la seva creació, fou regida per dos consellers i un escrivà elegits pel Consell de Cent el dia 14 de desembre de 1400 *«pera que fessen i escriguessen los actes de la Taula»*. El salari dels consellers fou, al començament, de 150 lliures cada un, i segons ordinació de 13 de juny de 1405, tenien de dipositar a la Taula una fiança de 6,000 florins d'or d'Aragó. El dia 18 de juny de 1443 el Consell de Cent nomena un «regonexedor» dels comptes de la Taula, i més tard, o sigui el dia 25 d'abril de 1458, es proveeix a la Taula d'un arxiver. Els canviadors eren funcionaris també, i les ordinacions per què es regien foren moltes vegades reformades: el 19 de novembre

de 1437, 30 de maig de 1445, 10 de març de 1446, 31 de juliol de 1452 (ordinació que els canviadors facin fiança per 2,000 marcs d'argent); 11 de febrer de 1445, 17 de setembre de 1460, 22 de juny de 1474 (ordinació prohibint als canviadors tenir compte a la Taula); i 3 de novembre de 1474 (ordinació que deixa sense efecte la del 22 de juny del mateix any). Una altra ordinació de 22 d'agost de 1476 obliga als ministres (sota aquest nom se sobreentenien els administradors, regents dels llibres, pesador de moneda, andador, etc.) a prestar solidari jurament cada any als novells consellers, i el dia 2 de desembre de 1480, complint aquesta ordinació, ho fan els dos administradors i els dos regents dels llibres, els dos receptors, reconeixadors i pesadors de les monedes, els dos andadors i els dos bastaixos de la Caixa. El 25 de novembre de 1529 el Consell de Cent demana als consellers i al Trentenari que fassin elecció de persones per a reveure i comprovar els llibres de la Taula pels molts errors que s'hi trobaven. A 15 de desembre de 1531 es fa la dita elecció, taxant als elegits 40 lliures per bienni, i a 23 de gener de 1532 feren nova elecció de sis mercaders i sis notaris que juraren el càrrec el mateix dia. Per una altra disposició de 25 de gener de 1539 el Consell ordenà es nomeni un ajudant al regent del llibre major perquè el negoci de la Taula havia crescut considerablement.

Al caixer de la Taula i a l'administrador els hi estava prohibit regir cap altra companyia ni tenir cap altra Taula. Demés, el caixer, cada sis mesos, tenia de portar al Consell un estat de comptes de pagaments i cobraments, i sols podia tenir en son poder 12,000 lliures, venint obligat a dipositar la resta a l'Erari, però en moneda de la més forta i de més estimació.

§ 7. — El Banc de la Ciutat estava regit pels següents funcionaris: Un administrador que era renovat cada dos anys i elegit d'entre els taulers ciutadans i militars, dos mercaders (un per al llibre major i un altre per al llibre de caixa), un notari (reial o de Barcelona) per a portar el manual del dit Banc, un andador i un bastaix. Per una ordinació de 28 de novembre de 1638 es nomena un argenter per al Banc.

El caixer tenia de donar una fiança de 3,000 lliures; havia

de retre compte a l'administrador de tots els diners que entressin en el Banc; no podia vendre moneda, i sí li era permès tenir en son poder 6,000 lliures i el sobrant tenia que entregar-ho al caixer de la Taula. Cap dels oficials del Banc o de la Taula podia revelar el contingut dels llibres, ni portar llibres extra-oficials. Cada dos anys es feia obertura de llibres, tant en l'un com en l'altre establiment, i al cap del mes d'haver-hi els nous es feia remesa dels vells a l'arxiver.

Els funcionaris de la Reial Taula Numulària dels Comuns Dipòsits eren: Quatre administradors, un oficial del llibre major, un notari, un oficial del llibre de dipòsits, un credencer, un caixer, un argenter i un bastaix.

A continuació publiquem una estadística dels salaris dels empleats de la Taula de Canvi i Banc de la Ciutat en els anys que s'expressen:

Funcionaris	Any 1553	Any 1567	Any 1588	Any 1663
	Lliures	Lliures	Lliures	Lliures
Arxiver mercader de la Taula.....	50	100	130	
Arxiver notari de la Taula.....	50	100	130	
Portant el llibre corrible de la Taula..		240	300	300
Notari del manual de la Taula....		200	250	250
Portant el llibre de Dipòsits.....		200	220	220
Caixer de la Taula.....		200	240	240
Reconeixedor de les monedes.....		150	180	180
Andadors de la Taula.....		70	90	90
Bastaix ordinari de la Taula.....		65	80	120
Altre bastaix de la Taula.....		40	50	
Credencer de la Taula.....				180
Administrador del Banc.....				200
Portant el llibre primer major del Banc				300
Portant els llibres del Banc i Taula de compte vell.....				250
Notari del llibre primer del Banc....				250
Notari del llibre segon del Banc....				250
Notari dels llibres de Taula i Banc de compte vell.....				222

	<u>Any 1553</u>	<u>Any 1567</u>	<u>Any 1588</u>	<u>Any 1663</u>
	<u>Lliures</u>	<u>Lliures</u>	<u>Lliures</u>	<u>Lliures</u>
Caixer del Banc.....				240
Bastaix del Banc.....				130
Credencer del Banc.....				180

§ 8. — L'operació principal que feia la Taula de Canvi era la dels dipòsits, per quina finalitat va ésser creada, i aquesta operació motivava l'obertura de comptes corrents. Ultra això, i com operacions secundàries, feia operacions de préstecs, llua els censals que feia el Municipi, canviava monedes, es cuidava de l'administració d'algunes rendes que posseïa la ciutat, i en mantes ocasions s'encarregava de l'abastiment de la guarnició, i cobrava els impostos de la carn i dels forments (els dels forments sols fins a l'any 1613).

El Banc de la Ciutat, que com hem vist anteriorment es va crear per a donar més extensió i seguretat al crèdit despresgigat aleshores per l'abús que en feien els establiments dels particulars, és de creure, encara que no tenim dades prou concretes, que, ultra les operacions que realitzava la Taula de Canvi, aquest nou establiment de la ciutat feia operacions de gir, puix altrament no s'explicaria que la ciutat tingués dos establiments de crèdit que realitzessin les mateixes operacions. També cal fer avinent que el Banc de la Ciutat fou la primera banca comercial que tingué Espanya, i aquest fet ens fa creure més fermament que realitzava operacions d'aquesta classe. Per últim, la Reial Taula Numulària dels Comuns Dipòsits feia sols i exclusivament operacions de dipòsits.

Amb la desaparició d'aquesta noble institució de crèdit, la primera d'Europa, Catalunya ha perdut una de les joies més riques, més precioses i més sagrades que posseïa. Però, la seva desaparició no borrarà jamai el bon nom del català, que en totes les èpoques s'ha preocupat del progrés del seu poble.

PSEUDO - MODERNISME DE CULTURA MUSICAL

És verament encoratjador veure l'afició a l'art musical que d'uns quants anys a aquesta part va desenrotllant-se en la nostra terra, ja que havíem passat quasi dos segles d'una vida artística molt migrada. L'art musical havia estat en la nostra Catalunya durant els segles xv i xvi com l'arbre robust que estén les seves arrels fins al més pregon de la terra per reviure amb ufana un altre dia, que és el dia d'avui.

La prova evident són els concerts que durant l'any es donen en la nostra ciutat, els quals sumen un nombre considerable, car si els comparem amb els que es donaven només deu anys enrera, podem observar com llur nombre és quasi triplicat.

Per altra part, és bell veure entre la joventut els sens fi de persones que es dediquen a l'estudi de l'art musical, entre les quals, un bon nombre segueixen els estudis amb serietat i com la literatura va desenrotllant-se en relació a la importància que actualment pren la música.

Havíem passat molts anys en què les manifestacions d'art realitzades pels grans genis en les nacions veïnes no repercutien a la nostra terra. Això fa que, malgrat l'esforç considerable que fan els artistes catalans per enlairar la personalitat artística de la nostra terra al nivell de les altres nacions, ens trobem sempre un xic endarrerits, principalment més en ço que pertany a la cultura musical que a l'execució.

Considerant que l'educació musical és una part integrant de la bona cultura moderna, fa ja força temps que els governants d'altres països es preocupen de proporcionar a sos respectius pobles la manera més complexa d'educació. Per aquest fi declaren obligatòria la classe de solfeig en totes les escoles de primera ensenyança, fent així que pugin els alumnes amb un coneixe-

ment més perfecte de la música que el simple aficionat, podent fruir de ses belleses incomparables amb molta més facilitat que aquell que desconeix en absolut els principis fonamentals de l'art musical.

Aquest fet, tan sumament modern, que tant ens encanta, ja que té la noble missió d'educar els sentiments i, per tant, d'enlairar l'esperit, no és pas un fet pedagògic modern, sinó ben al contrari, és antiquíssim, car aproximadament 500 anys abans de J. C., en aquell noble poble grec que sentia vibrar fortament en la seva ànima les dolces i apassionades delicadeses de l'art, no sols estimaven l'art musical els professionals, sinó que també els filòsofs i legisladors el tenien amb gran estima, tot parlant-ne amb entusiasme com un dels mitjans més pràctics per refinar els sentiments.

Així podem veure les consideracions més enlairades envers l'art musical en les obres de Plató, Sòcrates i Aristòtil, les quals poden ésser considerades tan modernes com la major part de les coses que s'escriuen avui en favor de la cultura musical moderna, puix si llegíssim molts paràgrafs, inclús el llibre cinquè de la política d'Aristòtil, sense saber qui els ha escrit, creuríem trobar-nos davant de l'obra d'un savi modern.

Vegeu ço que diu Aristòtil parlant de cultura musical : «Abans que tot : la música ha d'ésser compresa en l'educació o ha d'ésser-ne exclosa? Què és realment dels tres caràcters que li són atribuïts? És una ciència, és un joc, és un senzill passatemps?

És possible el dubte perquè la música presenta igualment aquests tres caràcters. El joc no té altre objecte que la distracció, però cal que sigui agradable perquè és un remei de les fatigues del treball. També cal que el passatemps, honest com és, sigui agradable, perquè el benestar solament existeix mitjançant aquestes dues condicions, i la música, segons criteri de tot el món, és un deliciós fruir sol o acompanyat pel cant. Museu ho ha dit:

«El cant, veritable plaer de la vida.

»I així no deixa de tenir-se present en tota reunió, en tota diversió, com un veritable goig. Aquest motiu bastaria per si

sol per incloure-la en l'educació. Tot allò que procura plaers, innocents i purs, pot concórrer al fi de la vida i sobretot pot ésser un mitjà de descans. Poques vegades l'home aconsegueix l'objecte suprem de la vida, però té amb freqüència necessitat de repòs i de diversions, i encara que no fos més que pel senzill plaer que causa, sempre es trauria bon partit de la música, presentant-la com un passatemps.»

Aquests mots solament provenen el bon concepte en què tenien la música en aquells temps, car considerant-la com una de les coses més pràctiques per educar l'ànima dels infants, Aristòtil no dubta en afirmar la necessitat quasi imprescindible d'incloure-la en l'educació general, dient: «Cal posar la música al mateix nivell i pendre-la com un pren el vi, no deturant-se fins a la ubriaguesa, o com un pren el ball. Hi ha algunes persones que donen una altra valor a la música. Però la música, no és més aviat un mitjà d'arribar a la virtut? Així com la gimnàstica influeix en els cossos, no pot ella influir en les ànimes acostumant-les a un plaer noble i pur? I finalment, no té com a tercer aventatge, que cal unir a aquells dos, que en procurar descans a la intel·ligència contribueix també a perfeccionar-la.»

Quin concepte més bell i més ple d'amor per la música! Si no sabéssim que és d'Aristòtil, ¿qui no creuria que és obra d'un savi modern d'aquests que escriuen amb entusiasme recomanant l'amor a l'art musical per demostrar que és un dolç consol per a les penalitats de la vida?

Aristòtil va més lluny encara. Prova d'una manera científica la influència que exerceix la música sobre les ànimes, fent-les canviar completament sa manera de sentir, iniciant-les sempre a estimar les coses belles i ideals.

Diu Aristòtil: «En quant a certa opinió, que recomana el cultiu de la música, no per si mateixa, sinó com un utilíssim mitjà de repòs, hom pot preguntar, encara que acceptant-la, si la música és veritablement una cosa tan secundària i si no se li pot donar un fi més noble que aquella vulgar destinació. ¿És possible que no en puguem esperar altra cosa, sinó aquest vulgar plaer que agita tots els homes? Perquè no es pot negar que causa un plaer físic, que encanta sense distinció a totes les edats

i a tots els caràcters. És que cal averiguar si influeix en els cors i en les ànimes? Per demostrar el seu poder moral bastaria provar que pot modificar els nostres sentiments. I certament els modifica. Vegeu la impressió que produeixen en els orientals les obres de tants músics; sobretot les de l'Olimp, qui negarà que entusiasma les ànimes? I què és l'entusiasme, sinó una modificació purament moral? Basta per renovar les vives impressions que la música ens proporciona sentir-la repetir, encara que sigui sense l'acompanyament o sense lletra.

La música és, doncs, un veritable goig, i com que la virtut consisteix a saber gosar, amar, avorrir, com demana la raó, se segueix que res no és més digne del nostre estudi i dels nostres esments que l'habitud de jutjar sanament de les coses i de posar el nostre plaer en les sensacions honestes i en les accions virtuoses. Doncs bé : no hi ha res tan poderós com el ritme i el cant de la música, per imitar aproximant-se a la realitat tant com és possible, la còlera, la bondat, la valor, la prudència mateixa, i tots els sentiments de l'ànima, com igualment tots els oposats a aquests. Els fets solament basten per demostrar com la simple narració de les coses d'aquest gènere pot canviar la disposició de l'ànima; i quan en presència de simples imitacions es deixa portar un de la dolor i de l'alegria, s'està molt a prop de sentir les mateixes afeccions que en presència de la realitat.

Si totes les persones que es dediquen a l'estudi de la música coneguessin el criteri d'Aristòtil abans citat, quantes equivocacions artístiques s'evitarien! El savi grec fa una clara distinció d'allò que ha d'ésser ensenyat, per formar l'educació musical general del poble, d'allò que tenen d'estudiar els artistes professionals, car no és la mateixa cosa educar les grans masses, o iniciar una persona amb aptituds al virtuosisme musical.

Sobre aquest punt de vista, Aristòtil exposa el seu savi criteri que crec necessari donar a conèixer. «Totes aquestes distincions són molt importants, ja que, mitjançant elles, es pot respondre als que enraonen d'aquell suposat inconvenient, perquè no nego que alguna classe de música produeix el mal resultat que es denuncia. Cal, doncs, evidentment reconèixer que l'estudi de la música no ha de perjudicar en res a la carrera ulterior que

s'empregui; que no ha de degradar el cos fent-lo incapaç de les fatigues de la guerra o de les ocupacions polítiques, en fi, que no ha d'ésser un pretext perquè deixin de practicar-se els exercicis del cos, ni després hom adquireixi coneixements seriosos. Perquè l'estudi de la música sigui veritablement allò que ha d'ésser, no ha d'aspirar, ni a formar deixebles que tinguin de presentar-se en els concursos solemnes dels artistes, ni a ensenyar als joves aquests rars prodigis d'execució, que han començat a introduir-se en els concerts, i que després han passat a l'esfera de l'educació comú. D'aquestes delicadeses de l'art, solament cal pendre la part necessària per sentir totes les belleses dels ritmes i dels cants, i tenir un sentiment més complet per poder apreciar la música.»

«En quant a instruments i a execució, despreciem, per tant, aquells estudis que són propis dels que es dediquen a ésser professors; això és, dels que es destinen a pendre part en els combats solemnes de la música. Els que fan això, no es proposen millorar-se a si mateixos moralment, sinó que tenen solament en compte el plaer groller dels futurs oients. I així no considero això com una ocupació d'un home lliure, i sí com un treball mercenari, que serveix per fer solament artistes de professió. El fi a què l'artista aspira en aquest cas, com la seva major comesa, és dolent, perquè té de rebaixar la seva obra, posant-la al nivell d'espectadors, la grosseria dels quals envileix moltes vegades els artistes qui intentin complaure'ls, degradant fins el seu cos a causa dels moviments que tenen de fer per tocar el seu instrument.»

Malgrat el nombre de segles que han passat, tenim de dir, amb tota la tristesa, que en els nostres dies succeeix encara allò que Aristòtil ja es lamentava en son temps, i és que, deixant a part el nombre de persones que viuen comerciant amb la música, sense consciència, creant aquest sens fi de cançons i sarsueles que envaeixen la nostra ciutat, que degraden inconscientment l'ànima dels oients sense ells donar-se'n compte, existeixen altres persones que es dediquen a la música sense estimar-la gens, cultivant-la amb la sola idea que els proporcioni un mitjà evident per a lluir dins la societat.

Aquestes persones, com diu molt bé Aristòtil, no són mai uns artistes afinats que sentin vibrar en son cor les dolces i apassionades emocions de l'art viu, sinó ben al contrari, uns que ridiculitzen les interpretacions de les obres que executen, obtenen sorollosos aplaudiments del públic ignorant que, no veient més que excessos d'execució enlluernadors creu que es troba davant d'un gran artista, mentre ignora que les belleses de l'art no són mai excessives, sinó ben al contrari, naturals i sinceres.

Però aquesta troballa de la bellesa genuïna no és mai aconseguida si no és tot fent els estudis amb aquella amor i constància que ens poden dur al perfeccionament més enlairat de les belleses amb què Déu ha dotat la naturalesa.

EZEQUIEL MARTÍN

SOBRE METODOLOGIA LINGÜÍSTICA

Durant la primera quinzena de maig de l'any 1920, l'il·lustre filòleg, professor a la Universitat de Montpeller, M. Georges Millardet, professà, en sis lliçons, als Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, de la Mancomunitat, un notable curs sobre «Metodologia lingüística».

En les dues primeres lliçons, explicades els dies 4 i 5 de maig, el Prof. Millardet estudià el mètode en dialectologia, explicant el que el propi autor ha seguit en les seves recerques sobre els diferents dialectes gascons, mètode completament indispensable per a tota investigació : transcripció de la llengua local acompanyada de l'anàlisi experimental dels sons per una banda, i per l'altra, comparació de l'estat actual de la llengua amb els documents antics localitzats, per tal de deduir el curs seguit per les evolucions fonètiques i reconèixer la vitalitat dels mots a través del temps i de l'espai. Cap d'aquests mètodes d'investigació (fonètica experimental, geografia lingüística i antics textos) presos separatament poden reportar resultats definitius per a la lingüística. El professor va demostrar la seva tesi amb abundosos exemples trets del *Petit Atlas linguistique d'une région de Landes*, dels estudis de fonètica experimental que el precedeixen i del seu *Recueil d'anciens documents landais*.

Les lliçons tercera i quarta van ésser dedicades a exposar les relacions entre la dialectologia i la lingüística. Estudiant la influència de la *y* damunt la vocal tònica en les diverses llengües romàniques, va evidenciar el mutu auxili que es poden donar la dialectologia i la gramàtica comparada, mostrant com els mètodes geogràfico-lingüístics constaten evolucions i tendències donades hipotèticament per la gramàtica històrica. D'aquesta manera provà que els atlas d'extensió reduïda (com en el nostre cas el

Petit atlas) poden recollir una gran quantitat de característiques fonètiques morfològiques i lèxiques, que s'escapen de l'extensa trama dels grans atlas (*Atlas linguistique de la France*). Demostrà la necessitat de reaccionar contra la tendència de certs lingüistes que volen estudiar l'evolució dels parlars romànics sense tenir en compte la primitiva filiació donada pel llatí.

En les dues darreres conferències, donades els dies 11 i 12 de maig, el Prof. Millardet féu una explicació lingüística del *Descort*, en cinc llengües, de Raimbant de Vaqueires, valent-se del text del manuscrit Gil i Gil conservat a la Biblioteca de Catalunya. Entre altres coses interessants féu remarcar, en l'estrofa gascona, la substitució regular de *f* per *h* en principi de paraula, mentre que els altres manuscrits (llevat el 12,474 de la Biblioteca Nacional de París que té un exemple de *he — fidem*). Aquestes lliçons són molt instructives per al coneixement de la data d'evolució de la *f* inicial. El manuscrit de Barcelona és segurament d'origen català. El gascó era conegut a Catalunya en el segle XIV més directament que no a Itàlia. No és estrany que el copista del manuscrit de Barcelona respectés més l'original de R. de Vaqueires en ço que ateny al gascó. Per contra, el del manuscrit 12,474 devia ésser d'origen italià, restà més exacte en la reproducció de la «cobla» genovesa, força alterada en canvi en el manuscrit de Barcelona.

Quant a l'estrofa en llengua hispànica M. Georges Millardet tingué la idea de comparar la llengua de la mateixa amb la dels documents del segle XIII provinents dels monestirs de Sahagún, San Pedro de Estonza, Santa María de las Dueñas, Santa María de Sandoval, San Esteban de Nogales i altres monestirs lleonesos publicades d'E. Staaf (Upsal, 1917). D'aquesta confrontació resulta que la llengua de l'estrofa subjecta a discussió no és el castellà de finals del segle XII, com s'ha dit equivocadament; que és potser galleg o portuguès com sosté Carolina Michaelis de Vasconcellos (Gröber, *Grundr.*, II.2, p. 173, nota 1); però que també podria ésser lleonès de la regió occidental. En efecte, la composició d'aquesta peça remunta a una època (últims del segle XII o primeries del XIII) en què els regnes de Castella i Lleó estaven separats i en què la cort d'Alfons IX de Lleó és fre-

qüentada per trobadors com Pere Vidal i Elies Cairel (Jeanroy, *Ann. du Midi*, xxvii, p. 26) formes com *faillit*, *favlen* que en ella compareixen, són degudes segurament a distraccions del copista, el qual barreja inconscientment formes lleoneses o galaiques amb formes aragoneses : en el *Poema de Jusuf* hi ha diversos exemples de gerundius en *-an* (v. Menéndez Pidal, *Rev. Archivos*, vii, 1902, pàgs. 278-79). Aital barreja no ha de sorprendre en un poeta que escriu en llengua estrangera i que en ses estrofes, franceses i genoveses, comet una o dues faltes anàlogues. L'estrofa provençal és l'única impecable.

Aitals són les deduccions i conseqüències que es desprenen de la tasca realitzada en son curs pel Prof. Millardet, el qual, ultra aportar a la metodologia lingüística idees personalíssimes i punts de vista perfectament originals, sabé donar a ses lliçons un interès i una mesura fetes d'erudició, de lògica i d'amenitat, que foren l'encís de les seves dissertacions.

L'ANTIGA ESCOLA POÈTICA DE BARCELONA

(Continuació)

II

Els poetes del segle xive — L'escola de Tolosa i la Gaia Ciència. — Creació del Consistori. — Els poetes catalans concorrents a Tolosa. — Els tractats. — La qüestió del llemosí.

Amb les dates probables o certes d'algunes poesies esmentades en la darrera conferència, ens trobàvem a començaments del segle xive, un xic entrats en el regnat de Jaume II (1291-1327).

D'aquest rei JAUME II no se n'ha conservat sinó una dansa a la Verge sobre l'estat de l'església, comparant-la a una nau que va mal marinada, que navega pausadament a punt d'estrellar-se contra un escull o una illa; però expressant el rei el desig de què arribi a bon port. Pot datar-se entre els anys 1310-1320. El ms. que ens l'ha feta conèixer no conté sinó obres d'Arnau de Vilanova, que comenta també la poesia del seu rei : *Incipit dan-
cia illustris regis Aragonum cum comento domesticis servi ejus.* Comença així:

«Mayre de Deu e filha,
Verge humil e bela,
Vostra nau vos apela
Que l'aydetz, quar perilha.»

Seguint a unes *Regles* d'En Jofre de Foixà i a un tractat poètic, es troben unes mostres de poesies que sens dubte pertanyen a la primeria del segle xive Els títols de les mostres són en

llatí, com la del rei Jaume II. Debuta amb una *Dancia*. Un frare fa una poesia francament mundana:

«Amorosa mayorquina,
Mon cor tenits e mon sen
Cint d'amor per vos mi lia.»

Reprobatur dupliciter; prius sic.

«En frayre, en la divina
deytat, enteyrament
degrets puyar ses falia.»

Secunda reprobatio.

«Raysó tot xant jen afina
mas lo vostre n'és falen
en mans lochs ses masestria.»

Responsio sive defensis ad utrumque.

«Bels aymis, qui ben divina,
pensar deu d'altruy l'enten
ans que'l reprou de falsia.»

No hi ha en el ms. més que mostres de *dances* (alguna molt gentil en forma dialogada) i de *cançons*. Si és sensible que no ens hagi pervingut sencera aquesta col·lecció, ens ha donat uns noms que abans no coneixiem: PERE ALEMANY, DALMAU DE CASTELLNOU i PERE DE VILADEMANY, del qual no hi ha sinó els primers versos: *Del orde suy del noble infant en Pedro*. Seria el mateix infant PERE (1304-1380), que en l'acte de la coronació del seu germà Alfons III (1327), segons ens conta En Muntaner, va compondre un sirventesc que va cantar En Romaset joglar, En *Comí* una cançó novella i En *Novellet* digué, en parlant, set cents versos rimats, tots obra del senyor infant?

Una altra *dansa* reial tenim en dues lliçons prou diferents, molt enamorada, escrita per una *reina de Mallorques*, que identifica En Milà amb la CONSTANÇA, filla d'Alfons III d'Aragó, casada en 1325 amb Jaume II de Mallorca. En sent autora d'aquella

sentida poesia dirigida al seu espòs, no podia preveure les desgràcies que havia de patir com esposa i com mare.

Una altra dansa devota es coneix de l'enigmàtic CAPELLÀ DE VOLQUERES, del qual no se'n coneixen sinó dues obres.

En la nostra poesia de la catorzena centúria s'observen dos corrents:

a) *Poesia narrativa* en noves rimades o codolada : Influència provençal-catalana (Ramon Vidal de Besalú, Cerverí [faula del Rusinyol, Ben dit mal dit], G. Riquer, Ac de Mons, i la llarga literatura dels *ensenyaments*). Influència francesa (cicle arturià, somnis, parlaments en llengua francesa).

b) *Poesia lírica*, cançons, sirventesos (tradicció provençal refermada per l'escola de Tolosa).

Són moltes les llargues obres narratives amb argument, adaptacions de contes, traduccions i reduccions mètriques dels llibres sagrats, i molt especialment de la Passió, que a voltes eren destinades a explicar il·lustracions.

Esmentarem només les obres en noves rimades més característiques.

BERNAT DE SO, segon vescomte d'Èvol, va casar-se envers 1353, del qual s'han trobat documents fins a 1372; però se sap ara que el rei Joan (per consegüent a les darreries del segle) va posar música a una obra de caràcter líric d'En Bernat de So. L'única que ara tenim és una *Visió en Somni*, endreçada al seu coral amic, un altre Bernat Serviers, «font de bon sen», i que pren d'ell com de «Paire»; la visió és ample, descriu una gran batalla amb molt color, acabant amb una ullada a la política internacional dels tretze reis cristians. L'Amadeu Pagès, havent sofert una confusió entre aquesta obra i una altra d'En Jacme March que la segueix en el cançoner, s'ha repetit equivocadament que en So retrau dites dels trobadors.

Té una justa anomenada, la *Faula* d'En GUILLEM TORROELLA, del qual se sap que testa a Mallorca en 1373 i que codicila a Barcelona en 1375. El matí de Sant Joan, «que l temps fon clar e l'alba pura» se'n va al port de Sòller, i puja una roca

que resulta una balena, que se l'emporta a la cort del rei Artús. Aleshores, s'entra a fer una descripció d'aquella cort amb parlaments en francès.

Una novella anònima, *Frare de Joy i Sor de Plaser*, lloa i retreu també frases en francès, començant amb el vers:

«Si tot francès s'a bel lengatge».

D'una *ventura* que féu d'En VICENS COMES d'una altra obra que li és un xic lligada, això és, el *Llibre de Fortuna i Prudència*, del famós BERNAT METGE. S'embarca a Barcelona en 1380.

Però en JACME MARCH té molt bones obres en noves rimades; la que comença:

«Dins un verger molt gran»

en la qual retreu versos de trobadors. *El Debat entre Honor e Delit*, escrit durant el setge de Murvedre de 1362. *La ciutat del rei d'Amor*, datada de 1370.

El seu germà PERE MARCH, té, entre altres, la descripció de l'arnés del cavaller i la preciosa obra *El mal d'Amor*.

Mes el nostre objecte no és precisament tractar de la poesia narrativa, sinó més aviat de la producció lírica, malgrat que tot s'entrellaça prou en tractar-se d'influències literàries. Ens triga parlar de l'Escola de Tolosa.

En 1323, cinc borgesos, un mestre en teologia i un noble, Bernat de Penazac, set tots plegats, varen fer una crida,

«Als honorables e als pros
Senhors, amics e companhós.»

Convocaven pel dia 1.er de maig de l'any següent. Els set eren els primers mantenidors de la Gaya Sciència, que s'anomenaven la «sobregaya companha», i que, anant el temps, oferien tres joies: la *violeta*, per una composició (cançó o sirventés) constantment dedicada en llaor de la Mare de Déu; l'*englan-*

tina, contenia també generalment Danses de Nostra Dona; per últim, la *gauja* podia tractar de coses locals o generals.

Quin origen té la instauració del consistori de la Gaia Sciència a Tolosa? S'havien celebrat concursos poètics a darreries del XIII.ⁿ segle? Se'n feien a la cort del comte de Rodés?

¿Què volia dir En Cerverí en l'epístola endreçada «als francs joglars e Doctors de Provença per cui s'entin razós, que passats son cinc an Lais no fui ne n'ausi fait ne dit ben estan?» ¿Qui eren aquests doctors en una època de segur precedint una cinquantena d'anys la creació del consistori de Tolosa?

La Dama dels trobadors antics, emblema de tota perfecció, es torna la Mare de Déu; sols tractant en llaor de Maria podien els poetes copsar la copdiada violeta.

En un dels mss. de *Las leys d'Amors* que es conserven a l'Acadèmia dels Jocs Florals de Tolosa, hi figura una notable miniatura del segle XIVe, en la qual la Mare de Déu i l'infant Jesús s'inclinen sortint de l'altar i premien l'autor d'una poesia dedicada a Maria.

Els frares, els estudiants d'ambdós drets, l'Església i la Universitat, així com el Consistori, no tenien cap moviment lliure a Tolosa que no fos grat a la Inquisició.

Volien mantenir la poesia dels bons temps dels trobadors i varen haver de codificar per força. Varen posar caminadors a la lliure poesia. Convenia que el fons estigués d'acord amb els inquisidors. En tals condicions varen publicar-se *Las leys d'Amors*.

En Guillem de Gallac, honorable tolosenc que havia estat capítol (conceller) i premiat pel consistori, va tenir en 1458 la idea de començar un recull de les composicions premiades: des de la primera de l'any 1324, en què va obtenir la violeta N'Arnau Vidal de Castellnou d'Arri, fins al temps del compilador. Aquest preciós recull (*Las Joyas del Gay Saber*), encara que molt banal, es conserva a l'Acadèmia dels Jocs Florals de Tolosa. Té moltes llacunes d'anys i molts poetes llorejats en el segle XIVe no hi figuren. Un sol de català consta en el registre d'En Gallac: ANTONI DEL VERGER, de Perpinyà, que va obtenir la violeta molt tard, en 1461.

Ignorem encara la regió on nasqué EN BERTRAN DE FALGAR

(no ens convenç l'atribució a La Falgà, a Villefranca de Lauraguais, feta per Chabaneau i Anglade), que essent encara donzell va ésser membre del Consistori en 1355, que més tard senyor de Vilanova, té dues soles poesies amb endreça a la comtessa d'Urgell.

En el segle XIVe hi havia un altre lligam : els tractats. Podien els catalans acudir al consistori de Tolosa amb probabilitats d'èxit. Les qualitats purament exteriors, formals, eren les úniques que exigien i miraven els mantenidors. La tradició perduda dels trobadors del bon temps a Tolosa, a Catalunya era més continuada; es cantaven les obres dels trobadors del segle XIIe, i només el primer vers cridava la tonada d'una cançó celebrada, de les quals sempre n'hi sol haver en els Cançoners catalans; en diverses obres en prosa de la nostra literatura hi ha rastre de la coneixença dels trobadors de la bona època. A Tolosa la tradició provençal que intentaven ressuscitar no els reïxia, la tradició era més trencada que a Catalunya.

Cansa llegir les obres premiades que consten al recull d'En Gallac. Les lloances de la Nostra Dona gairebé són constantment paràfrasis de la *Uetania*.

Molt abans de N'Antoni del Verger, hi havia hagut un cert nombre de catalans coronats a Tolosa, o que consta haver-hi tramès obres. Són els que continuem:

JOAN BLANC va obtenir la violeta amb una cançó força millor que la majoria de les de *Joies del Gai Saber*.

En LLORENÇ MALLOL va merèixer també la cobdiciada violeta pels volts de 1350, amb una bona poesia.

Fra JOAN BASSET guanyava una de les joies en data incerta per un *vers compost de rims maridats tractant d'Infant de Nostra Dona e gonyà joya* : «Dir me cosa, si be'm tinch l'engeny flach». Poesia purament enginyosa.

Una obra d'autor anònim, també amb un *Vers d'amors de que gonyà la violeta en Tholoza*.

En GABRIEL FERRUÇ va guanyar, no sabem quina joia ni en quin any, primer en un *Vers tractant de la salutació angelical ab lo qual gonyà joya*, i una altra joia *Requesta d'Amor tençonada*: «Sancta de sans, excelhents e suprema.»

Encara En JAUME ROVIRA va obtenir premi a Tolosa en l'any 1386, i En PERE TRESFORT, notari, amb data imprecisa, i encara En JOAN DE SANASSES: «Gays trobadors, si volets bona retgla».

Per últim, En GUILLEM DE MASDOVELLES, que era del 1380 al 1390, conseller del General de Catalunya, va copsar la violeta a Tolosa per aquest temps amb una *Cançó d'Amor*.

Les relacions eren molt seguides. En Joan de Castellnou, que en les seves obres tracta al rei d'Aragó *seyñor mieus* i que anomena un nombre gran de nobles catalans, alguns d'ells afectats a la poesia, dedica el seu *Doctrinal de Trobar*, en 1324, a En Dalmau de Rocaberti, que deu ésser el mateix Rocaberti, que alguns anys més tard tençona amb En Jacme March sobre el *departiment de l'estiu e l'ivern*, sentenciant el rei Pere III.

Els nostres cançoners porten dues belles poesies de dones, poetesses anònimes, que tenen la particularitat d'ésser plenes d'emoció, en mig de la mitjania general:

Ab lo cor trist e nvirollat d'esmai, molt coneguda.

Axi cant és en muntanya deserta, inèdita i tramesa a Tolosa.

Posem entre els poetes d'aquesta època, completament imbuïts i sentint els lligams de l'escola de Tolosa, els que segueixen:

PERE CATALÀ, que té dues poesies interessants.

BERNAT DE MALLORQUES, d'altra manera dit el Mercader Mallorquí, que en 1386, va tençonar amb En JAUME ROVIRA ja dit.

JOAN D'OLIVELLA, veguer de Tarragona, que és autor d'una tençó tinguda amb En JAUME BONET i En GABRIEL FERRUÇ, com també amb En GABRIEL MOGER, que sembla mallorquí, i amb En JAUME RIPOLL i En GUERAU DE MASSANET, que tots són coneguts per altres obres.

Aquesta llengua estranya, que no era tampoc la del segle precedent (Cerverí), en la qual aquests poetes escribien els seus dictats que a voltes trametien a Tolosa, com era anomenada? Creiem que *Llemosina*.

Hem dit que En Ramon Vidal de Besalú, diu en l'interessant pròleg de les seves *Razos de Trobar* (1210), per tres vegades, que

la parladura del Llemosí és la dreta i bona que tothom qui vulga compondre dictats *deu haver fert privada*.

El nostre excellent gramàtic i trobador declarava que la llengua francesa *és plus avinentz a far romanz, retronxas et pastu-rellas, mais cella de Lemosin val mais per far vers et cançons et sir-ventés*.

En apreciar que *per totes les terres de nostre lengatge son de la major auctoritat li cantar de la lenga lemosina de neguna autre parladura*, entenia per «nostre lengatge» el català?

Jofre de Foixà, que imita a Ramon Vidal, sembla decidir-se pel provençal:

«Lengatge fa be a guardar, car si tu vols far un cantar en francès no y deus mesclar *probençal* ni *cicilià* ni *gallego* ni altre lengatge que sia estrany de aquell; aytambé si fas en *probensals* no y deus mesclar francès ni altre lengatge.»

«En trobar *provensal* s'entén lengatges de Proensa, de Venaysi, d'Aluernya, de Llemosí e d'altres qui lur son aprés.»

El marquès de Santillana tracta de *Los lemosines* als catalans; i, un segle més tard, l'editor valencià de l'*Espill* d'En Jacme Roig en 1561, es declara què

«Criat en la patria que s diu *lemosina*
No vol este libre mudar son lenguatge.»

És cosa corrent, en els autors castellans del segle XVIe tractar de *Trobos lemosines*; i en les edicions i traduccions castellanques de les obres d'Auzias, se sol trobar sovint el mot *lemosina* aplicat a poesia catalana.

Trista ventura la de la poesia catalana que gairebé sempre s'ha expressat en una llengua apresada!

JAUME MASSÓ TORRENTS

(Seguirà.)

ASPECTES CURIOSOS DE L'ASSISTÈNCIA A BÈLGICA ALS NENS DEFICIENTS I CRIMINALS *

Si de compadir és l'auditori que ha d'escoltar un orador de paraula lenta, freda i premiosa, més de compadir és tal volta qui com jo no sap parlar en públic i ha de parlar de coses i persones que l'interessen vivament.

Sempre conservaré gratíssim record de l'amable generositat amb què la Comissió de Cultura m'envià el juliol passat a Bèlgica, junt amb els meus estimats companys D.ª Conxa Hornós i D. Lluís Torres Ullastres, a representar l'Ajuntament en el segon Congrés Internacional per la Protecció de la Infància. Voldria en uns moments de conversa amistosa fer-vos reviuire ni que fos pàllidament algunes impressions de les llavors recollides; voldria parlar-vos dels aspectes més notables de l'assistència belga als nens deficients o frenastènics i criminals.

No espereu que us parli sinó de ço que vàreig veure; m'ocuparé de fets i no de judicis o crítica, no tan sols perquè jo davant novetats formoses tot d'una m'hi embadaleixo, sinó també perquè sóc modest, i més que modest tímid, i creuria equivocarme si de visites i contactes, a la força curts, volgués extreure'n una valoració més o menys perfecta. Pel demés, què voleu?, anàrem directament a Brusselles i els brussellesos són molt irònics; una de les primeres curiositats que ensenyen al foraster és una estatueta de bronzó situada en un recó de la ciutat darrera de l'Hôtel de ville, estatueta que representa un nen despullat complint un acte natural en el que els nens són sempre graciosos.

Fou nota característica d'aquest Congrés considerar tot quant es refereix a la infància en tota la seva complexitat, en

* Conferència donada l'octubre de l'any passat a l'Escola de Deficients de Vilajoana.

el seu aspecte jurídic i en el seu aspecte mèdic, en el social i en el pedagògic; en l'estudi de totes les qüestions, objecte de la deliberació del Congrés, es va fugir de la uniteralitat; els polítics, metges, juristes, mestres i psicòlegs mantingueren sempre una col·laboració estreta i fecunda; a Bèlgica sempre han mirat els problemes de la infància amb un sentit fonament humà i, per consegüent, com problemes de moltes cares que exigeixen la unió d'esforços diversos; això ja es pogué observar en el primer Congrés, on cada qüestió s'analitza com una cosa viva que pertany al camp de disciplines diferents.

Contra el que encara creu certa gent per aquí, no es millora la sort dels desgraciats ni s'atén a les misèries socials o privades únicament amb esperit de caritat. La beneficència és afer de caritat i de ciència; ambdues són essencials, de manera que oblidant-ne una no es consegueix res de bo. Si a l'Edat mitjana els hospitals eren poc més que asils i es tancava els alienats en celles fosques, ço es devia a què aquells homes plens de bon cor no sabien fer-ho millor; lluny de menysprear els coneixements de l'època, procedien amb els malalts segons aquells dictaven. Per esperit d'amor començà l'home a ocupar-se dels malaurats i, mercès els progressos de la tècnica, la seva fatiga no ha estat debades. A la ciència es deu l'eficàcia de les mesures actuals per la profilaxis i tractament dels boigs criminals i anormals. L'educació dels anormals fou ja en els seus començaments fruit de la tècnica; Itard, l'iniciador de l'Ortofrenia, el primer de qui coneixem un experiment pedagògic sobre deficients (admirable experiment fet en els temps de la revolució francesa amb un noi idiota trobat abandonat a l'Aveyron), era metge; Seguin, autor de les obres de pedagogia especial més serioses tal vegada, era metge i mestre.

En el punt concret de l'educació dels deficients hi ha que reconèixer com absolutament indispensable l'obra mancomunada del tècnic i del mestre. Cada un d'ells per si sol no és prou; no és prou el metge per si sol — dono a la paraula metge la seva màxima amplitud —, ni el pedagog sol, sinó que requereix la col·laboració d'ambdós. L'home de ciència, el metge, ha d'assenyalar el camí i el pedagog ha de seguir-lo; al metge pertoca una

part més tost directora i al mestre una part més tost executora; una i altra són necessàries. S'han de defugir recels i enveges. Tampoc a l'hospital el metge pot fer sol la seva tasca, el metge necessita ajudants, infermers, altres persones, per fi, sense les quals ell ben poc farà.

Els Instituts i Escoles per anormals belgues estan dirigides per un tècnic, sovint metge, versat en psiquiatria, pedagogia i disciplines semblants i que quan no és metge i és mestre posseeix competència especial en els estudis susdits. Convé observar que en el segon cas té sempre al seu costat, com collaborador, un metge, perquè amb massa raó es considera que qui no ho sigui difícilment posseirà els coneixements de fisiologia i patologia, element fonamental per al diagnòstic i cura dels frenastènics.

La Llei de 19 de maig de 1914 establí a Bèlgica la instrucció obligatòria. L'article 14 preveu aquesta llei, que estén l'assistència escolar a un període de vuit anys, la creació de classes i escoles per nens endarrerits i deficientes; això significa, per tant, que l'ensenyança s'ha d'estendre també per igual rigor a la infància anormal, a tota la infància en condicions per rebre-la. Naturalment, allà, com a arreu, els que descobreixen el defecte mental solen ésser els mestres o els metges escolars* molt més que els pares, els quals generalment veuen els seus fills com una obra perfecta, sense taques. A Bèlgica l'home de ciència és sempre l'encarregat de comprovar la suposada anormalitat, bé en el mateix institut per deficientes, bé en una clínica especial com la policlínica de la Rue des Éperonniers, dirigida pel Dr. Decroly, i la clínica mèdico-pedagògica de Brabant, dirigida pel Dr. Boulenger, les dues a Brusselles. L'home de ciència és el que dirigeix l'educació, el tractament; és el que diu quan ha de finir, el que dóna la norma de tot ço que ateny la formació del deficient i les obres diverses escolars i post-escolars que són llur complement. Les observacions metòdiques, mèdiques i psicològiques, junt amb les pedagògiques, formen la història de cada alumne que allà, com aquí, conserven.

* La inspecció mèdica escolar s'ordenà a Bèlgica en l'article 45 de la Lley de 1914 i s'ha reglamentat el 25 de març de 1921. Depèn de les administracions municipals.

Per al redreçament d'un esperit dèbil ha de convergir l'acció pedagògica i la científica. Què hi fa que el metge sigui o no sigui el director si la ciència és l'esperit, l'única inspiradora? A l'Institut de Rixansart, del qual us parlava l'altre dia la Sra. Hornós amb paraula modesta, clara i exacta, presentant-vos com cosa viva la seva organització notabilíssima i eficaç, en aquell Institut assumeix la direcció Mlle. Monchamps, una psicòloga, el mèrit eminent de la qual és aparellat amb la seva gràcia i agudesesa, essent col·laborador assidu un metge, el Dr. Borremans. De la direcció de les dues escoles i de les classes especials de la capital en tenen cura el Dr. Ley, professor de Psiquiatria a la Universitat; el Dr. De Moor, professor de Fisiologia; el Dr. Decroly, professor de Psicologia infantil, i alguns altres metges. La Granja-escola de Waterloo, ara en construcció, està dirigida pel Dr. Boulanger. A l'Institut municipal d'Anvers i en els instituts privats, com el de Sant Josep dels *Frères de la Charité*, a Gant, i el de Sant Miquel, de les *Filles de la Croix*, a Spa, a tots es concedeix a la intervenció mèdica una importància essencial. No hi ha dubte : el funcionament d'una institució per deficients no serà normal sense la cooperació de tots, del més alt i del més baix; a Bèlgica fins els criats que tenen treballen en l'obra comú.

Els edificis escolars de Brusselles i d'Anvers responen al tipus d'escola quarter; són construccions sovint enormes, capaces d'allotjar multitud d'alumnes, per l'estil de les que es veuen en les grans ciutats alemanyes, amb pocs patis i menys jardins; llur visita produeix una impressió penosa. Les petites ciutats i vilatges tenen, però, escoles alegres en mig d'amples espais lliures; en l'excursió que vàreig fer per la planúria flamenca fins Gheel i Moll, acompanyat per un il·lustre col·lega, amic estimadíssim, el Dr. Walravens, vàreig veure escoles boniques, encantadores. Pel demés, no cal exagerar la vàlua de les coses; en tot quan fa l'home, ço que és fonamental és l'home mateix. És clar que sense un mínim de condicions no es pot realitzar res; si els locals són humits, fets, petits i foscos, dolenta resultarà l'escola o l'hospital i ben poc aprofitaran els nens o els malalts; mes, nosaltres freqüentment donem belligerància a ço que no

la té i per tal d'excusar la nostra incúria, posem en un mateix pla el principal i l'accessori.

A mi m'interessà conèixer l'estat dels manicomis belgues; en vaig visitar alguns i em convencí de què l'assistència als boigs sovint deixa que desitjar. Un vaig visitar-ne, el de Beau Vallon, per a dones, excellent; gràcies als esforços del director i de la superiora actuals (d'aquesta religiosa haurien de pendre'n exemple certes congregacions nostres) s'ha suprimit en absolut la contenció mecànica, i prou sabem que ço dóna la mesura de perfecció d'un establiment psiquiàtric. Però no és del Manicomi de Beau Vallon que vull parlar-vos, sinó de la Clínica Psiquiàtrica de la Universitat de Brusselles. Aquesta clínica es troba als baixos sales lletges, uns patis petits i passadiços complicats; allà, no obstant, el Prof. Ley ha organitzat un servei immillorable, fins el punt que, malgrat les desventatges d'uns locals vells, els malalts reben cures tant exquisides com a la Clínica Psiquiàtrica de Munich.

La metodologia generalment adoptada és la de Decroly, que a tots us és familiar. De les nombroses escoles visitades únicament la d'Anvers ampra altres procediments. L'Institut d'Anvers, situat en un barri dubtós de les proximitats del port, té un contingent d'infants molt heterogeni, amb predomini dels anormals de caràcter, dels de tendències més o menys immorals. En aquell centre donen importància excepcional a la gimnàstica rítmica, proclamant, el Director, les seves aventatges amb entusiasme. Aquesta constitueix la característica de la seva didàctica.

Existeixen infiltracions montessorianes en l'ensenyança especial belga, amb preferència de la part d'educació dels sentits. Les idees de la il·lustre italiana es difundeixen amb persistència admirable, penyora segura de llur vàlua real. Em referia una congressista holandesa que, de cada dia, creixen en el seu país les escoles montessorianes, i que metges i mestres i tothom, en general, es troba interessat de dia en dia en llurs fecunds resultats en el camp de la Pedagogia i fins en el de la mateixa Psicologia.

Els belgues no consideren fonamental, pel que sembla, l'educació muscular, el treball, com la considera Seguin i la doctora

Montessori i, si bé no la descuiden, és per a ells un de tants elements pedagògics. Seguin i la Dra. Montessori, en canvi, comencen educant els múscles per educar després la sensibilitat i la intel·ligència. Tampoc reconeixen pràcticament, la majoria almenys, que res no s'aconseguirà mentre no es faciliti a l'anormal, i a mesura de ço que sia possible, una vida independent, ensenyant-li un ofici, car sempre necessitarà certa tutela; el cert és que ni a Rixansart, ni a Anvers, ni a Brusselles, ni a Gant vaig veure establerta l'ensenyança professional per deficients. Solament a Gheel consideren el treball en el seu doble aspecte educatiu i professional en harmonia amb ço que positivament ensenya la Fisiologia i la Psicologia. A Gheel s'ha fundat, de pocs mesos, una secció per anormals. Recordo sempre amb íntima emoció la visita per aquella vila. Qui conegui la colònia de dementes de Gheel solament pels llibres, tindrà una pàl·lida idea de l'eficàcia meravellosa d'aquesta forma de tractament, de l'organització de la mateixa colònia i de la possibilitat de reproduir-la en altres llocs. Gheel és una de les institucions de psiquiatria capitals del món; allí els alienats i deficients viuen amb els pagesos, en llurs cases, fent vida de família, menjant i treballant amb ells. Dirigeix la secció d'anormals el Dr. Vermeylen, i aviat s'obrirà una classe especial per tal de completar la llur educació. En 1922 s'obrirà un altre establiment que tindrà també el treball agrícola per base, la Granja-escola de Waterloo, que la província de Brabant decidí edificar en 1912 en el mateix poble on Napoleó Bonaparte va rebre, amb la fatídica derrota, l'altíssima consagració que els seus gloriosos triomfs li havien preparada. El treball no serà a Waterloo un apèndix, una de tantes ocupacions, sinó el recurs educatiu, primordial i imprescindible, manejat amb la cura minuciosa d'un recurs mèdic-pedagògic.

Volguí saber com resolien la intrincada qüestió dels horaris tan relacionada amb la fosquíssima de la fadiga mental, mes ambdós problemes, allà com a arreu, són per a resoldre. El coneixement de la fadiga mental, en realitat, no ha progressat d'ençà dels treballs que resumeix M. Claparède en el seu conegut llibre *Psychologie de l'enfance*; resultats diversos i fins contradictoris han obtingut els experimentadors. Els mestres estableixen

les pauses i canvien el treball a ull, empíricament, sense cap guia científica. Solen variar de treball amb freqüència, segons es fa generalment a tots els països, malgrat que els estudis de Schultze semblin demostrar que així la fatiga és major. Contrasta vivament amb la negligència, amb l'abandó vergonyós i habitual a la nostra pàtria, la cura amb què cuiden a Bèlgica la higiene individual i la de l'ambient a totes les escoles. Els banys, les dutxes i el rentat de les dents, per exemple, són cosa corrent en els establiments per deficientes, fins el punt de què llur pràctica sembla tan natural com la de rentar-se les mans aquí. Els nens reben sempre el tractament d'ordre purament mèdic que necessiten perquè l'estreta compenetració del facultatiu i del personal d'ensenyament porten a col·locar en el mateix pla i a considerar l'igual valor, la mitja hora diària de massatge, els exercicis gimnàstics prescrits i la medicina o la lliçó donada a classe. A Rixensart i a l'Institut de Sant Josep, a Gant, existeixen i *usen* (convé remarcar aquesta paraula per a prevenir suspicàcies) quants recursos terapèutics demanaria el clínic més exigent; per això no cal meravellar-se'n si en tres o quatre mesos una nena, amb debilitat general, augmentà 4 quilos de pes i amb dos mesos va fer el primer curs elemental. Va sorprendre'm agradablement veure els nens amb els peus nusos a moltes de les cases visitades, a les del Foyer des Orphelins, a Rixensart, i en qualque Institut privat per a famílies riques.

Si a les mesures higièniques se'ls dóna lloc preminent, no deixen en lloc secundari el conjunt de pràctiques conegudes amb el nom d'educació física, especialment la gimnàstica, en les seves formes variades, i els jocs a l'aire lliure. M'extranyà que a la Pàtria de Quetelet l'estudi antropològic del noi no precedís i dictés la norma dels exercicis físics. La investigació individual de la constitució orgànica de l'home reserva profitosos descobriments de pràctica aplicació; els treballs de l'Escola de Pearson i els dels Profs. Viola¹ i De Giovanni² ho proven terminantment.

1. Llegeixin-se, entre altres treballs, els publicats per A. DE GIOVANNI, *Lavori de l'Instituto*, vol. II; *Studi di morfologia clinica*. Padova, 1904-05.

2. A. DE GIOVANNI, *La morfologia del corpo umano*. Hoepli, 1904.

No sé si els belgues tindran un *parti pris* en favor del personal d'ensenyament femení, però sí és cert que dirigeixen la major part de les escoles i classes especialment dones i no homes, és excepció única les Écoles de bienfaisance o reformatoris per nens delinqüents i els Instituts que depenen dels Frères de la Charité o d'altres religiosos. Pel demés, volem remarcar que avui s'observa una clara tendència a substituir per personal femení l'auxiliar de l'altre sexe que abans monopolitzava, gairebé en absolut, els serveis en els Establiments similars; així, seguint l'exemple d'Holanda i d'Escòcia, avui es comença a preferir en els Manicomis les infermeres als infermers. Un cos de mestresses, del qual és exponent Mlle. Monchamps i les seves ajudantes, a Rixensart, sols elogis mereix i sols elogis sentirem d'elles a Bèlgica. L'educació és un art i la dona posseeix la divina musa d'aquest art, l'instint maternal.

Les persones més representatives, entre les que s'ocupen de la infància anormal, es queixen vivament de la irracional convivència en una mateixa classe o escola de deficientes de diverses categories. Vaig veure a Brusselles una idiota o semi-idiota al costat d'una deficient lleugera, d'una dèbil, com sol dir-se, o d'una falsa anormal, i ço mateix vaig veure en la majoria de les Institucions visitades. ¿Per què succeirà això si pedagogs i metges, el Dr. Guillaume¹, director de l'Institut de Saint Michel, en Spa, i el Dr. Decroly,² per citar-ne alguns, es donen compte cabdal de les desventatges d'aquest sistema i les deploren? Tal volta hi influeixen les dificultats pràctiques que representa l'especialització; sens dubte hi influeix la dificultat inherent a la classificació de les categories naturals, vagues sempre en llurs fronteres, impossibles de limitar amb exactitud, la dificultat de dir on termina el normal i on comença l'anormal; hi influeix també el concepte ambigu que allà es té de la falsa deficiència, de l'*arriération pédagogique*, tal l'anomenen.³ En

1. *IIe Congrès International de la Protection de l'enfance. Rapports.* Vol. I, p. 283.

2. Dr. DECROLY et G. BOON, *Vers l'École renouée.*

3. El Dr. Decroly l'anomena *extrinseca* en certs casos i en altres *física*. (*Rapport au IIe Congrès International de la Protection de l'enfance.*)

realitat senyalen com mida de la normalitat infantil alguna cosa variable, molt contingent, massa contingent : la possibilitat de superar el programa escolar ordinari, de manera que la diagnosi d'un defecte constitucional depèn d'una circumstància accidental, d'un programa que avui té aquesta extensió, demà té aquesta altra, completament diferent, que a un país comprèn tals matèries desenrotllades en tal forma i en l'altre comprèn altres matèries o les mateixes desenrotllades en altre forma. Un francès de talent superior, professor de la Sorbona, comentant el cas, al qual abans he alludit, d'una nena que a Rixensart va fer en pocs mesos enormes progressos, afirmava amb subtil ironia que a la tal nena no se la pot qualificar d'anormal, sinó de supernormal, afegint que als belgues els falta el sentit íntim de la llengua francesa, aquest sentit de precisió i de claredat que ha fet del francès l'idioma diplomàtic. Sigui ço que es vulgui, el cert és que existeixen nombroses escoles del tipus de la de Vilajoana a base de semi-internat; semi-internats són les d'Anvers i Brusselles, i als semi-internats es reconeix el mèrit de no traure el nen de l'ambient familiar, mèrit inapreciable, sobretot en els graus lleugers de deficiència.

Aquest estat de coses es modificarà ràpidament; els centres ortofrènics s'especialitzaran perquè els temps són propicis als canvis i a Bèlgica tals institucions estan en franca evolució, com està transformant-se allà el sistema penitenciari i com es transforma tot ara en el món, persones i institucions. Bèlgica, que és un país de fonda tradició liberal, ja ho sabeu, tracta de centralitzar i unir i coordinar les nombroses obres en pro de la infància que en eflorescència magnífica han brollat o brollen allà mercès a la iniciativa individual. La llei de 15 de maig de 1912 per la protecció de la infància, aquesta mateixa llei que va establir els Tribunals per a nens, va esperonar meravellosament la caritativa activitat privada; admira pensar amb el nombre d'associacions i establiments creats d'aleshores ençà; ni el desconcert ni els perills, ni la ruïna econòmica, ni els vicis baixos, ni altres inconvenients, conseqüència de la guerra i de l'ocupació, foren prou per desviar els cors generosos de tant belles empreses, fins el punt que en 1915, en plena lluita, se'n

fundà una de tanta volada com el Foyer des Orphelins, amb l'objecte de constituir pels nens abandonats moral o materialment llars familiars, i en 1920 funcionaven vint-i-un *homes* amb una població de quatre cents quaranta tres nens, arribant la suma total de despeses a 1.689,685 francs.¹ Per cert que en la confecció de la llei de 1912, no vull passar sense manifestar-ho, hi va intervenir d'una manera directa Mme. Carton de Wiart, dama de gran talent i alhora de gran modèstia, esposa del ministre de Justícia d'aleshores i actual president del Consell.

El Govern belga no vol que l'Estat absorveixi tota iniciativa; de cap manera. El Govern vol estar present, intervenir a l'acció individual subordinant-la a un pla comú que centupliqui els resultats. Molts temen una orientació tan en pugna amb els costums, orientació que no sols es fa sentir a la beneficència, sinó que s'estén a tota la vida social; però l'orientació, malgrat tot, s'imposa, s'imposa malgrat la resistència dels que són els seus instruments, perquè hi hauria que desesperar en absolut del món si els horribles trastorns d'aquests darrers temps no significuessin la fi de la ideologia del segle XIX, ço és, la ideologia que ho fia tot al lliure joc de les energies humanes.

El jutge dels nens disposa d'una rica gama d'organismes apropiats per les diferents característiques dels delinqüents menors; té orfanotrofis, *homes*, escoles d'anormals, instituts per a epilèptics, écoles de bienfaisance, sanatoris. A la seva jurisdicció són sotmesos els menors de setze anys i, en certs casos, els de divuit, i abans de pendre cap providència els sotmet a un examen mèdico-psicològic. No puc parlar-vos de totes aquestes obres, però vull fer-ho d'una molt interessant destinada a l'estudi dels nens col·locats a disposició del Govern fins llur major edat, mesura la més severa que pren el Tribunal, em refereixo a l'Establiment d'observació de Moll.

Aquest centre es troba ara al nord del país (en breu serà traspasat al voltant de Brusselles) en ple camp, a uns deu minuts del poble. Allà solament hi ha nens, perquè les nenes tenen

1. Qui vulgui saber detalls d'aquesta Institució que llegeixi *Le Foyer des Orphelins*. Revue trimestrielle, 59, rue du Prince Royal. Bruxelles.

llur institut d'observació a Namur. Als arribats de nou se'ls isola durant tres dies a una habitació oberta, acompanyats d'un mestre, que parla amb ells, els consola i procura guanyar llur confiança i afecte, informant-se, sense que ho sembli, de tot ço necessari; immediatament després fan vida comú amb els altres en menjadors, escoles i tallers distribuïts en diversos pavellons segons siguin prepúbbers, púbbers o postpúbbers.

El Director, M. Rouvroy, considera com problema enormement difícil penetrar en l'interior d'un esperit, i per ço mentre el menor roman a Moll, temps que varia de quinze dies a dos mesos, en lloc de subjectar-lo a una sèrie freda d'interrogacions, o *mental tests*, l'estudia com s'estudia a un alienat en una clínica, analitzant amb mètode, amb crítica, amb bon sentit, sense presses, les seves manifestacions quotidianes. El nom que M. Rouvroy aplica al seu procediment, *observació pedagògica*, ho diu tot; no necessita explicació. La *fiche d'observation médico-pédagogique* comença amb els antecedents i es divideix en tres parts: a la primera hi consten els resultats de l'examen psicosomàtic, els de l'examen del caràcter, les notes professionals i les d'educabilitat general; la segona està formada per un examen mèdic acabat, i la tercera per la síntesi i proposició, en termes mèdics, per al diagnòstic i tractament. La *Fiche* es resumeix sempre en una *relació médico-pedagògica* concisa, tècnica, pels magistrats i metges, i en un *butlletí d'observació* amb les indicacions pràctiques necessàries als directors de l'Institut, que acullirà finalment el subjecte per la seva reforma.

En el mètode seguit a Moll* es percebeix clarament, com vaig sentir a algú dels que tingueren la cortesia d'acompanyar-me, la influència de les doctrines de la Dra. Montessori. Pel demés, els psiquiatres i criminalistes, és a dir, els homes de ciència, que sempre han de recórrer a la psicologia individual, difícilment pateixen la superstició dels tests. El Dr. Vervaeck, el criminalista famós, principal inspirador i autor de la reforma penitenciària en el seu país, els concedeix una valor molt mediocre.

* Qui desitgi detalls, pot llegir *La Protection de l'enfance*. Bibliothèque mensuel. Ministère de la Justice. 1920-21. Bruxelles.

En la mateixa Conferència de Psicotècnica, suara celebrada a Barcelona, es va notar certa reacció contra l'abús d'aquest mitjà d'investigació psicològica. En veritat no sembla lícit tractar problemes tan delicats com els psíquics amb menys respecte que un problema de física o de química. Per què els homes seran, com diu Goethe, víctimes dels propis fantasmes que han creat?

La xarxa d'institucions belgues per l'auxili de la infància delinqüent o anormal, en algun sentit, deixarà pocs buits per on puguin filtrar-se necessitats sense llur remei convenient. Que açò significa merma de les tradicions lliberals, intromissió de l'Estat, facultats discrecionals dels jutges, limitació de la potestat paterna, veritat és; però, què importa, tenim dret a ésser malvats o a ésser ignorants o inútils a la societat? Bèlgica, aquesta petita nació, l'única que durant la darrera horrorosa guerra ha demostrat que l'home era encara prou per a moure's per raons ideals, segueix essent ara en tals qüestions, com ha estat altres vegades, llum i guia pels altres pobles.

J. ALZINA I MELIS

Director de l'Escola de Deficients
de Vilajoana

MOLIÈRE I LA SEVA OBRA*

a) EL SENTIT DEL CENTENARI. — Tantes i tan falses valors ens havien jaquit els temps passats, tant en el domini de les ciències com en el de les arts, que l'esperit modern es resisteix a acceptar-les sense passar-les abans pel sedàs de la crítica. Vivim en ple criticisme; en plena revisió de valors. I tota commemoració té, o hauria de tenir, el sentit de valorar exactament l'obra del geni la naixença o mort del qual es commemora. Però en alguns casos, aquesta valoració no cal, per la senzilla raó que ja està feta. La commemoració, llavors, pren totes les característiques d'una apoteosi, d'una glorificació. I aquest és el cas de Molière, el gran poeta còmic francès.

Aquest és el cas de Molière pel que toca a França, la seva pàtria, on la seva obra és abastament coneguda i celebrada, on les seves produccions teatrals es representen cada dia i on el poble es nodreix constantment del seu esperit. Però a Catalunya, entre nosaltres, pot tenir la commemoració molieresca el mateix sentit? Direm que sí, en quant Molière és un autor que se surt de les fronteres del seu país per a devenir un patrimoni de la humanitat entera; però direm que no, en quant la seva obra, si bé és coneguda per la majoria dels nostres homes de lletres i especialment pels que cultiven el teatre, si bé s'han representat en aquests darrers anys algunes de les seves comèdies vertides al català, l'esperit de Molière no ha influït encara en la nostra tradició teatral — com en un temps influï en el teatre italià per obra d'aquell èmul de Molière que es digué Carlo Goldoni o en el castellà per obra de Moratín — i segueix essent, per nosaltres, un autor forà, per a no dir desconegut.

* Conferència donada a Barcelona, el 28 de gener de 1922, amb motiu del tercer Centenari de la naixença de Molière, a l'Escola Complementària d'Oficis del districte V.

Però la seva obra té tal sentit d'universalitat, que Catalunya, si més no, deu aprofitar l'ocasió del tercer Centenari de la seva naixença per a conrear l'estudi de l'obra molieresca i fer-la estimar pel poble. Aquest és, doncs, el sentit de la commemoració que celebrem. No hem de veure solament en Molière el comediant, l'home que escriu i representa comèdies per a divertirment d'un públic de burgesos o de cortisans; si Molière només fos això, no hi hauria per què estudiar-lo i celebrar-lo; hem de veure en ell alguna cosa més: el poeta, el filòsof, el moralista i tot, l'home que, valent-se de l'art dramàtic, aporta una valor definitiva al tresor literari del món.

«Em sembla, a vegades — deia el famós actor anglès Kemble —, que volent Déu, amb la seva bonesa infinita, concedir al gènere humà el divertiment de la comèdia, envià Molière al món.» Naturalment que ja una colla de segles abans, un altre actor qualsevol hauria pogut dir la mateixa cosa d'Aristòfanes. Però del gran satíric grec al famós comediògraf francès el món va donar moltes voltes; i, sobretot, l'esperit s'havia afinat tant, que les burles i grolleries aristofanesques ja no podien reeixir. Segons com es miri, Aristòfanes hauria pogut representar, també, un «flagell de Déu», jovial i terrible alhora, car la seva gràcia, el seu riure, són agressius i violents, llavors que en Molière la sàtira es torna, per dir-ho així, polida, civilitzada. Gràcia francesa, diran molts; evidentment, francesa; però, sobretot, humana.

Aqueix fons d'humanisme, de civilitat, absolutament modern, que trobem en l'obra total de Joan Baptista Poquelin i que l'emmena a flagellar, amb el somriure als llavis, els vicis del seu temps i de la seva societat — que resulten ésser els vicis inalienables, «immobles», si se'm permet l'expressió, de la naturalesa humana — és el que ens porta a considerar Molière com un esperit que ja no pertany solament a una nació i a una literatura determinades, sinó a la comunitat dels homes en general. I tenint això present, bé ens escau celebrar el tercer Centenari de la seva naixença; bè escau que Catalunya dugui també el seu gra de sorra al monument d'amor i de respecte que la França aixeca de bell nou al seu genial comediant.

b) LA VOCACIÓ DE MOLIÈRE. — Molière nasqué a París el 15 de gener de 1622, al carrer de Sant Honorat, i era fill de Joan Poquelin, tapisser, i de Maria Cresseu. Com que no hem d'estudiar aquí totes les vicissituds de la seva vida, direm tot seguit que morí a París, el 17 de febrer de 1673, a l'edat de cinquanta anys, poques hores després d'haver representat, al teatre del Palais Royal, la seva comèdia *Le malade imaginaire*. Els pares de Molière, el matrimoni Poquelin, fou de rara fecunditat: Molière, que fou el més gran dels fills, tingué nou germans. En 1631, o sigui quan el noi tenia nou anys, Joan Poquelin fou nomenat patge tapisser del rei. El tapisser del rei seguia, o millor dit, precedia al monarca en tots els seus viatges, preparant-li les habitacions on s'havia d'allotjar. Això el posava en contacte amb tots els servidors de la cort, entre els quals creixeren el tindre Joan Baptista i els seus germans.

Molt jovenet, però, son pare l'envià al col·legi de Clermont, en qualitat d'alumne extern. En aquell col·legi, dirigit pels jesuïtes, s'hi educaven els fills de la noblesa francesa. Un contemporani de Molière, referint-se als seus anys escolars, escriu: «L'èxit dels seus estudis fou el que es podia esperar d'un geni com el seu. Si fou excellent humanista, devingué també bon filòsof. La inclinació que tenia per la poesia l'emmenà a llegir els poetes amb cura especial; i els coneixia a fons, sobretot a Terenci.» Eixit del col·legi, terminà sos estudis filosòfics amb el famós Gassendi, el restaurador de les doctrines d'Epicur; Gassendi l'inicià en el lliure examen i l'habitua a la independència de l'esperit. Se suposa, demés, que estudià dret, i alguns creuen que es llicencià d'advocat. Això és tot el que sabem de la seva juvenesa i de la seva formació intel·lectual.

Però si als vint anys la intel·ligència està ja formada, té encara molt de camp per corre. No són els llibres els que formaren l'esperit de Molière, sinó la vida, aqueix llibre immens que no tothom sap llegir. Quan es tenen vint anys, i per més que s'hagi estat el deixeble de Gassendi, és a dir, per més que l'ànima hagi estat sotraquejada pel pessimisme, és difícil que es perdi la confiança amb sí mateix i que es violenti la vocació, quan la vocació és molt forta. Per més que a Clermont, a Orleans, o allí on

fos, estudiés lleis, és evident que Molière no se sentí seduït per la jurisprudència. Les lletres l'atreïen molt més. Ja hem vist que coneixia els poetes — i l'autor que hem citat es refereix als poetes llatins — i que li agradava Terenci, autor de comèdies molt celebrades. Segons es diu, també li agradà molt Lucreci, el gran poeta epicuri, del qual sembla que traduí al francès el poema filosòfic *De rerum natura*. Aquesta predilecció pels poetes filosofants, i sobretot pels poetes epicuris, s'explica perfectament, no sols per respondre a son temperament i coincidir amb la seva manera de veure les coses, sinó també pel tracte que Molière sostingué amb son professor Gassendi i altres esperits més o menys llibertins del seu temps, entre ells, el famós Cyrano de Bergerac.

No res menys, la vocació literària no és prou per a fer esclatar son geni. El tapisser del rei veia prou bé que son fill Joan Baptista no faria carrera al costat dels amics que havia trobat a Clermont, i que ni les lleis ni la filosofia no li podrien donar pa. Per això el retingué al seu costat, perquè l'ajudés en el seu ofici. I aquí tenim a l'ex-estudiant, al llicenciat en lleis, potser; a l'antic condeixeble del bo i millor de la noblesa de França; a l'amic de tota una plèiade de joves eixalabrats i intel·ligents, fent de tapisser com son pare, ajudant-lo en sa botiga i en el càrrec que tenia a la cort. Naturalment, si alguna volta Poquelin, pare, s'havia d'absentar per raó del seu ofici i per una causa o altra se'n veia privat, el seu fill el substituïa. Com s'ha dit, el tapisser del rei seguia al monarca en tots els seus viatges. I com és cosa provada, segons afirma un escriptor francès, que en 1642, quan Lluís XIII viatjà pel migdia de França, el pare de Molière no es va moure de París, és de creure que el seu fill gran el substituï, formant part del seguici del rei. I potser fou en el curs d'aquest viatge que Molière trobà, prop de Nimes, la famosa comedianta Madalena Béjart, que decidí sa vocació pel teatre. Madalena Béjart formava part d'una companyia que tingué l'honor de representar davant del rei. Diuen que era una dona rossa, tirant a roja, gran i bella, plena de seducció. Molière se n'enamorà amb deliri — per alguna cosa només tenia vint anys — i ho deixà tot, ofici, família, esdevenidor, per a roman-dre al seu costat. Així fou com el fill del patge tapisser del rei,

i tapisser també per herència, s'ajuntà a la faràndula; així fou com l'ex-estudiant de lleis i traductor de Lucreci devingué comediant.

c) LA VIDA NÒMADA. — De retorn a París, heu's aquí que el jove Poquelin s'arrisca a fundar, en companyia de Madalena Béjart i de dos germans Béjart, comedians com ella, el que l'ex-alumne de Clermont anomenà, emfàticament, pretenciosament, l'«Illustre Teatre». No se sap prou bé si fou el mateix Molière qui reuní els elements de sa companyia, o si l'organització primària de la «troupe» fou obra dels Béjart. El que és cert, és que molt aviat Poquelin fou el cap de colla. L'«Illustre Teatre» no pogué funcionar gaire temps a París, on trobà insuperables dificultats per a reeixir. L'«Illustre Teatre» s'installà de primer a la porta de Nesle, després al port de Saint-Paul i, per últim, al joc de pilota de la Creu Blanca, al carrer de Bucy, tocant al «Faubourg» o raval de Saint-Germain. Tot això en el transcurs d'un any. Només es coneix una de les obres que en aquesta època formaven el repertori de la companyia Poquelin-Béjart: és una tragèdia de Magnon, intitulada *Artaserse*. No es té notícia que Molière fes representar cap obra seva, ni solament cap assaig. Però fou un fet, que la gent es retreia, que els comedians declamaven davant la sala buida, i que l'«Illustre Teatre» va anar de mal en pitjor. La dissort el perseguia. El propi Molière, que com a director responia dels cabals de sos associats, fou empresonat al Chatelet per deutes contrets per sa companyia. Tanta fou la poca fortuna dels pobres comedians, que decidiren anar-se'n de París i temptar la sort en altres viles de França. I aquí comença la vida nòmada i gairebé truanesca del jove Poquelin i de sos companys.

Per a poder fer-se una idea més o menys justa del que fou aquest llarg romiatge per terres de França, n'hi hauria prou amb llegir el deliciós *Roman comique* que escrigué per aquells temps Paul Scarron. Aquesta obra és un dels pocs models de novella picaresca que hi hagi dins la literatura francesa del segle XVII.º; en ella s'hi conta agradosament la sèrie d'aventures que esdevenen a una «troupe» de comedians ambulants. Es tracta d'una

obra, no imaginada solament, sinó viscuda, arrencada de la realitat, i per tal, de gran valor documental i psicològica. Amb tot — i això demostra que en la vida dels comedians ambulants no tot era farsa, trufa i facècia — es troben en el *Roman comique* elements d'idealitat, amors purs i honestos, que contrasten amb les aventures desvergonyides que omplen l'obra i que són filles del contacte, o millor dit, del topament de dues classes de la societat molt distintes : la «faràndula» i la petita burgesia. Més que no pas en la botiga de tapisser de son pare, Molière pogué estudiar la burgesia al llarg de sos viatges de comediant, per tal com a cada moment havia de lluitar contra sos prejudicis i defectes.

Escoltem el que diu En Pere Corominas comentant aquest període de la vida del gran poeta còmic : «Les estades a les fires i als patis dels senyors provincials, les marxes en carro amb la corrua dels cavalls i la impedimenta dels vestits, les trapelleries de batlle sense raó, les pluges que cauen com un càstig del cel, els amors irregulars amb les comediantes, les privacions i les fadigues formen el que, per a no dur en aquella vida arrossegada l'honorable nom del patge Poquelin, s'anomenà Molière. La moixiganga posa farces italianes que repeteix i desfigura amb cada crit de l'auditori. Per un moment sembla que el comediant naufragarà en aquella successió de balls, garrotades, estridències, en què no s'hi salva altre element dramàtic que el diàleg. Una flauta i un timbal formen l'orquestra i quatre candeles al sostre representen la llum del sol.»

Però, segueix dient el comentarista català, «en aquella vida de tots els desvergonyiments i audàcies s'avesa Molière a valer-se de les primàries virtuts de l'home i a despullar-se de les arbitràries formes d'una civilització refinada, com qui es treu el vestit per a pendre un bany. Per ell el poble de França no tindrà secrets. Viu amb la burgesia a les ciutats provincials i tracta la gent del camp a les fires rurals. Els seus contactes es produeixen per les complexes necessitats d'aquest minúscul món que és una companyia de comedians, per la mai assadollada set de diners, per les fortunes amoroses i per l'etern combat del còmic amb els puntals de la societat».

En aquest son llarg romiatge trobem el poeta a Nantes, a Lyon, a Pezénas, a Montpeller, a Avinyó. Després el veiem a Dijon i a Grenoble, en l'intent d'apropar-se a París. I encara el veiem a Rouen, abans d'installar-se definitivament a la capital, on sembla que son pare es reconcilià amb ell, car el comediant declara haver elegit domicili a París, «a cal senyor Poquelin, tapisser, patge del rei». El germà del rei, que els francesos anomenaven «Monsieur», acordà sa protecció a Molière, el qual, en 1658, al cap de quinze anys del fracàs de l'Il·lustre Teatre, pogué representar davant del monarca, en un escenari improvitat en una de les sales del Louvre. Aquell dia la companyia que dirigia Molière representà el *Nicomède*, de Corneille.

Fins a aquest moment, Joan Baptista Poquelin, ja havia fet representar algunes obres compostes per ell, entre altres, una tragèdia, *Thébaïde*, que fracassà sorollosament; la comedia *L'Etourdi*, amb la qual es rehabilità de l'erro literari comès, i que serví de fonament a la seva reputació de poeta còmic, i la farsa *Dépit amoureux*, imitació d'una comèdia italiana. Però el seu teatre no pren realment volada fins que, amb la protecció de la cort, Molière s'installa definitivament a París. Les llargues i penoses anyades d'aventures i treballs a través les regions més diverses de França, no li deixen lleure per a escriure: el que fan és preparar-lo admirablement en el coneixement del teatre i, sobretot, de la vida, d'on el teatre arrenca tots els seus elements.

d) L'OBRA MOLIERESCA. — Un cop instal·lat a la cort, Molière s'imposa dues tasques: ésser agradable al rei i plaure al públic. Per a reeixir, el gran comediant no es limitarà a ésser un excellent actor i director d'escena: Molière, que com hem vist, ja havia esgrimit les primeres armes literàries i havia conegut, com a poeta, la ubriaguesa dels aplaudiments del públic, devindrà, sobretot, autor. Algunes de les seves obres, com és sabut, són escrites per imposició del monarca i, si no per imposició, per inspiració: entre altres, i no comptant-hi els nombrosos ballets escrits simplement per a divertiment de la cort, podem citar *Le Bourgeois gentilhomme* i *Les Facheux*.

Però nosaltres no podem seguir, aquí, fil pel randa, cada

una de les etapes de la producció molieresca. Nosaltres veiem avui la seva obra en conjunt i hem de referir-nos a ella en ço que té d'humana i d'universal. Perquè, com afirmava Goethe, Molière és tan gran, que sempre que es rellegeix es renova l'admiraçió que per ell sentim. Res més lluny que Molière de l'home de lletres professional, que medita i puleix les seves obres perquè després un cenacle de persones il·lustrades i refinades posi en valor tots els matisos espirituals que presentin. Molière és un home que coneix a fons el mecanisme del teatre i a qui l'experiència d'una vida accidentada l'ha familiaritzat amb tots els tipus que pot produir la societat. Amb els coneixements literaris que posseeix i la traça més o menys perfeccionada de compondre versos alexandrins, ja en té prou per a llençar-se a l'alta comèdia.

Com a autor, Molière no pretén sempre a l'originalitat, i quan no té argument propi per a bastir una comèdia, el manlleua. Moltes de les seves obres són evidentment inspirades, en llurs línies fonamentals, en altres obres del teatre clàssic, grec o llatí i en farces i peces del repertori italià o espanyol. Això podria dir-se també d'altres famosos autors dramàtics, sense oblidar el gran Shakespeare. Avui s'ha exagerat una mica la pruija de l'originalitat: el que primer es demana a un autor és que les seves obres no s'assemblin en res a les dels altres. Jo crec que això és exigir massa, sobretot si tenim en compte que, ja des dels temps de Salomó, no hi ha res nou dessota del sol. La veritable originalitat no s'ha de cercar en els arguments, sinó en la manera de tractarlos i, sobretot, en la força passional i en la valor humana que entranyn. Això justifica plenament el que acaba d'escriure l'Agustí Calvet comentant l'obra molieresca: «La valor essencial de les comèdies de Molière no radica en l'originalitat dels arguments ni en la boniquesa de l'estil, ni en la perfecció que podríem dir estructural, sinó en l'estupenda vigoria de sos caràcters humans, d'aquests caràcters infinitament més concrets i plàstics, ço és, més vius, que els dibuixats per La-Bruyère, malgrat la indiscutible superioritat d'estil que el moralista té per damunt del comediògraf. Per a entendre bé, en l'actualitat, *Les Caractères*, de La-Bruyère, es necessita una clau que en certa manera els tregui de llur abstracció gairebé algebraica i els materialitzi i vivifiqui,

personalitzant-los. En canvi, els burgesos i nobles de Molière, aqueixa prodigiosa caterva d'homes i dones — tontos, orgullosos, maniàtics, bergants, egoistes, malignes, astuts, viciosos els més, i gent de seny, sans d'esperit i nets de cor en minoria — tots aquests tipus viuen i viuran encara per molts de segles, tal com foren en la realitat : caràcters «humans, massa humans», sorpresos en la plena efervescència de llurs anhels secrets i de llurs concupiscències, i conservats, travers del temps, més enllà de llur ràpida aparició mortal, fàcils de reconèixer i panteixants com en plena existència terrenal, gràcies a la màgica i immortalitzadora puixança del geni.»

I és cert, això que acabem de transcriure. Molière veu amb tal agudesa el costat ridícul de les passions i les enutjoses conseqüències que poden tenir, que moltes vegades, sense proposar-s'ho, resulta, per la força del seu geni, un moralista de primera força. Ell posa de relleu els vicis, i flagella despiadadament a tots els viciosos, però sap perfectament fins a quin grau pot saturar-se de virtut el cor de l'home : sap fins on pot elevar-se l'ànima humana en puritat i bonesa. Ho hauria sabut com a filòsof si no ho hagués endevinat com a poeta.

Molière ha deixat una trentena d'obres teatrals, entre les quals convé citar, com les més famoses, l'*École des Maris*, que ara ha traduït al català En Josep Maria de Sagarra; *Le Bourgeois gentilhomme*, *Le Malade imaginaire* i *Le Mariage forcé*, que els catalans podem llegir en les traduccions fetes per Josep Carner; *L'Amour médecin*, de la qual n'existeixen dues traduccions catalanes, la que féu En Pere Prat Gaballí i la que en posterioritat ha escrit l'Adrià Gual, director de l'Escola Catalana d'Art dramàtic; *Le Médecin malgré lui*, que Moratín, que tant es deixà influenciar per Molière, traduí al castellà amb el títol de *El Médico a palos*; *Les Fourberies de Scapin*; *Les Précieuses ridicules*, la traducció catalana de la qual, deguda a Manuel de Montoliu, fou representada anys enrera; *Don Juan*, obra inspirada en la famosa comèdia de Tirso de Molina *El burlador de Sevilla*, que ha estat traduïda al castellà per Jacint Benavente; *L'Avar*, també traduïda al català pel malaguanyat escriptor Roca i Cupull; i en fi, no podem oblidar les dues famoses comèdies *Tartuffe* i *Le Misanthrope*,

considerades com les dues obres mestres de Molière, i que les nostres mans pecadores han gosat traslladar, desfent l'encís dels alexandrins francesos, en planera prosa catalana.

e) «EL MISANTROP». — Si comparem les dues obres que acabem d'esmentar — el *Tartuffe* i *Le Misanthrope* — veurem tot seguit que la primera és, potser, d'un interès més general com a obra escènica i moral; que l'argument és més real, més viu i més divertit alhora; més a l'abast de totes les intel·ligències; però el *Tartuffe* no té pas, en el mateix grau que *Le Misanthrope*, uns caràcters tan ponderats i justos i un estil tan elevat i bell. La passió que Molière flagella en el *Tartuffe* és gairebé una passió personal. De tots els vicis dels homes, el de la hipocresia és el que Molière odiava més. Amb el *Tartuffe*, el gran poeta còmic volgué combatre-la cara a cara, per a venjar-se de les persecucions de què havia estat víctima. Però amb aquesta famosa comèdia encara es conquerí més enemics, no sols entre els hipòcrites que ridiculitzava, sinó entre la gent sincerament piadosa que s'espantava al veure que es duia a les taules un vici, execrable, sens dubte, però fàcilment confundible amb la devoció, car la hipocresia copia les apariències de la devoció i en la normalitat del tracte social l'home només pot jutjar per les apariències.

En el *Misanthrope*, Molière insisteix en senyalar com un vici lleig i funest la hipocresia, la insinceritat. Aquí ja no ens presenta un fals devot, sinó una munió de personatges que viuen en la mentida i en la ficció, que es desfan en alabances al davant d'una persona, per a retallar-la i calumniar-la al darrera. Enfront d'aquest món frívol, lleuger i immoral — o millor dit, amoral — Molière ens presenta un home recte, que té horror d'aquesta atmosfera de mentida que l'ofega i que vol obrar amb absoluta sinceritat en totes les ocasions de la seva vida. Naturalment, aquest personatge té una pèssima opinió de sos semblants; i en traçar aquest caràcter, Molière ha posat en sos llabis una sèrie de judicis definitius sobre els vicis inherents a l'home.

El principal personatge d'aquesta comèdia — com el seu títol ho indica — és «l'home que no ama els altres homes». I és evident que, en molts passatges de l'obra, aquest personatge

s'identifica amb l'autor. Si recordem que Poquelin s'ha nodrit, en sa joventut, de les doctrines epicurianes de Gassendi i del materialisme que se'n dedueix, arribarem a creure que el gran autor francès ens vol donar una lliçó de pessimisme. Però entenem-nos: ¿per què Molière — i amb ell el personatge central del *Misanthrope* — no ama els altres homes? Ah! Sí que els ama, car ni Alceste — que així se nomena el protagonista del *Misanthrope* — ni el mateix Molière no són monstres de perversitat que sabessin oblidar les màximes evangèliques. El que cal dir, és que ni Molière ni Alceste no amen els homes tal com són o tal com es manifesten; no amen els defectes que a cada moment els enlletgeixen; no amen els vicis dels altres homes. I no amen aquests vicis, i es guarden de caure-hi per dissorts que sofreixin, per tal com la imatge que s'han format de l'home és tan plena de perfecció i de puresa que els dol en l'ànima que la realitat els esvaeixi a cada moment l'ideal que s'havien forjat. Això, cal convenir que no és pessimisme; al contrari, això és d'un optimisme tan elevat que sols pot arrelar i florir en la ment i en el cor d'un poeta.

Però per més poeta que sigui, Molière no deixa de cercar en la realitat els elements que formaran el caràcter de son personatge. Alceste no ha estat, potser, un tipus arrencat de la vida corrent, ni Molière, per molt que hagi posat de si mateix en aquest paper, no s'hi ha retratat ni molt menys; però l'autor ha condensat en son personatge tots els matisos de sinceritat i rectitud que ha pogut observar en els homes i ha posat en sos llavis totes les crítiques que se li han acudit contra la hipocresia i la mentida.

Com observa Jules Michelet, *Le Misanthrope* és una obra infinitament atrevida, i ho és per tal com Alceste, a força de raonar sobre la conducta dels homes, arriba a fer suscitar els grans problemes que planteja la filosofia. Com Hamlet, — com tots els inquiets i romàntics, com tots els esperits profunds i fervorosos — Alceste es pregunta què cosa és l'home, quina és la finalitat de la vida, quin és el per què del món. Si Alceste no es fa aquestes preguntes davant del públic, és evident que no deixa de fer-se-les quan s'entrega a les seves habituals meditacions. I davant la impotència en què l'home es troba de contestar-les categòricament, es refugia — com esdevé en el desenllaç

de la comèdia — en la soletat. Altra cosa no feien els cristians dels temps de la decadència romana que volien fugir de la corrupció que els envoltava. El cristianisme, però, no ha preconitzat mai l'ascetisme com a refugi necessari de l'home; l'ha recomanat solament, i per excepció, com a remei molt convenient en determinats casos. El mateix s'ha de dir de la decissió que pren Alceste: Molière no la dóna com a solució forçosa per a tot home noble, franc i sincer, que està desenganyat dels altres homes. La dóna com a solució extrema i excepcional per a qui, com el seu personatge, malgrat haver trobat en la vida altres caràcters purs com el seu i altres ànimes sinceres com la seva, vol alliberar-se de l'ambient de mentida que no el deixa respirar lliurement. Però allí, en la soletat, l'aniran a trobar els veritables amics, de la mateixa manera que els creients i devots anaven a trobar els anacorettes en el desert. Com veiem, Molière s'ha guardat de fer caure son personatge en la desesperació, donant-li la resignació i el seny necessaris per a viure tranquil en el refugi que se cercarà. I en conseqüència, i no està de més repetir-ho, *Le Misanthrope* no és pessimista com alguns crítics han pretès, sinó tot el contrari.

No ens escau explicar aquí la trama episòdica de què es compon l'obra. N'hem referit l'essència i n'hi ha prou. Per a saber quins personatges hi figuren i quines intrigues els fan moure, només caldrà examinar — llegir, veure representar — l'obra mateixa. Valdrà més que fem una mica d'història sobre aquesta producció immortal. *Le Misanthrope* fou representat per primera vegada al teatre del Palais-Royal, a París, el dia 4 de juny de 1666. Molière, que dirigí la representació, hi feia el paper d'Alceste. Sense cap altra obra que l'acompanyés, *Le Misanthrope* fou representat vint-i-una vegades seguides.

Encara que l'obra fos molt discutida i que alguns pretendessin que l'autor no havia reeixit, el nombre de representacions donades llavors mostra clarament l'èxit real que assolí, si bé aquest èxit no fou sorollós per la senzilla raó que el públic solia cercar en les obres molieresques, no pas un motiu de reflexió, sinó el riure gras i trivial que el gran Poquelin solia vessar-li a mans plenes. Precisament per a tenir content aquest públic, Molière es donà pressa, poc temps després de l'estrena del *Misan-*

thrope, és a dir, el 6 d'agost, a fer representar sa divertida comèdia *Le médecin malgré lui*, que figurava en cartell junt amb l'altra. D'aquesta manera el públic, com diu un crític francès, gustava, «per un costat, l'aspecte més elevat i delicat de la naturalesa humana, l'elevació del pensament, l'elegància suprema de l'estil i del llenguatge; per altra banda, la xerrameca entrenadora, la franca alegria, la rialla esclatant. Molière es treia el vestit de cortisà d'Alceste per a cobrir-se amb l'hàbit doctoral de Sganarelle. Quina prodigiosa agilitat d'esperit! Quina varietat d'invenció, quina fecunditat de recursos! Geni inexhaurible, acontenta a tothom, agermana els gustos més oposats!»

Tornant al *Misanthrope*, repetirem aquí, per a acabar, el que Donneau de Vizé escrivia en la famosa lletra inclosa en la primera edició de la comèdia: «Es pot assegurar que aquesta obra és una contínua instrucció; que té genialitats i delicadeses inimitables; que les escenes són ben tallades i ben conduïdes, i que de cap de les maneres no pot deixar-se de trobar bona.»

Donneau de Vizé veia *Le Misanthrope* acabat d'eixir a les taules. Ara nosaltres veiem en aquesta obra la culminació de tot un teatre i la florescència suprema d'un gran esperit. Sobre la sàtira que l'obra enclou no sabríem, però, afegir gaire cosa a ço que el referit editor diu en l'esmentada lletra: «El que és admirable, és que amb tot i semblar ridícul, el personatge central de l'obra diu coses molt justes. Cert és que sembla que exigeix massa dels altres; però bé cal demanar molt per a assolir alguna cosa; i, per a obligar als homes a corregir una mica llurs defectes, cal que se'ls faci semblar molt grans.»

El criteri dels contemporanis ha estat confirmat amb escreix per la posteritat. Tots tenim avui *Le Misanthrope* per una obra mestra. L'opinió de Donneau de Vizé ha estat millorada per Voltaire, Rousseau, Chamfort, Goethe, Geoffroy, Nisard, Rambert i tants d'altres, car s'ha anat a cercar el fons de filosofia i d'amor que anima, no solament aquesta comèdia, sinó tota la producció de Joan Baptista Poquelin, que cal col·locar entre la dels esperits que més han enriquit el patrimoni intel·lectual de la humanitat.

INICIS I DESENROTLLAMENT DE LA LITERATURA PALEOESLAVA*

I

En el segle IX era Bulgària mancada de literatura i de civilització, úniques capaces de consolidar la situació a l'interior i la prosperitat, sota tots aspectes, del poble búlgar.

En efecte, el cristianisme que el tsar Boris I havia acceptat i que havia suplantat definitivament la religió pagana no era prou per a consolidar la independència nacional de Bulgària. L'església búlgara no podia tampoc ajudar en la realització d'aquest objectiu mentre continués servint-se de llibres llatins i grecs per a celebrar l'Ofici Diví. El mitjà més poderós que va fer possible als búlgars l'expansió nacional i, en general, els donà la possibilitat de crear-se una existència pròpia fou l'obra acomplida per sant Ciril i sant Metodi.

La invenció de l'alfabet eslau i la creació d'una literatura fou l'esdeveniment més gran i brillant del IX.^{en} segle. És al tsar Boris que pertoca la idea d'adoptar el cristianisme; però el gran mèrit de la puixança creadora eslava pertany, incontestablement, als sants Ciril i Metodi que la inculcaren a llurs nombrosos deixebles. Per altra part, Boris va comprendre clarament la importància considerable dels resultats que havia de portar aquesta puixança creadora i els va utilitzar força hàbilment.

* Hom pot completar aquest resum llegint : *S. Cyrille et S. Méthode, première lutte des Allemands contre les Slaves*, per A. D'AVRIL (Paris, Leroux, 1885), o amb *l'Histoire de la Bulgarie* de GUÉRIN SONGEON (Paris, Nouvelle Librairie National, 1913). Quant a l'antic búlgar hom pot consultar dues excel·lents gramàtiques : *Handbuch der Altbulgarischen*, per A. LESKIEN (Weimar, 1910) i *Граматика Учебникъ по Български Езикъ*, per IV. KRAVKOFF i Cr. IVANOFF (Sofia, 1913). Aquesta última és senzillíssima. (Nota de Q. d'E.)

Això palesa la seva extraordinària perspicàcia i la penetració profunda del seu esperit, que no s'enganyava pas en mostrar-li la independència espiritual del poble com l'única via que podia emmenar a la consolidació de la independència nacional de Bulgària. La novella església obria, a desdir, les portes a la influència bizantina que ja havia començat a penetrar de tots costats en la vida búlgara. La vida pública i la privada es ressentien igualment d'aquesta influència. La cort, així com l'aristocràcia, feien d'imitar Bizanci en totes les coses.

Un gros nombre de prínceps, o de fills de boiards, havien estat formats en els costums i usatges bizantins i adoptaven, en conseqüència, les habituds de Bizanci.

Tots els documents relatius a la vida pública búlgara eren escrits no solament amb lletres gregues, sinó també en llengua grega. Encara al començament del x.^{en} segle, sota el regnat de Simeó, successor de Boris, hom trobava inscripcions en grec damunt un cert nombre de monuments, per bé que l'alfabet eslau ja existia. Sotstraure el país a la influència bizantina, apaivagar les discòrdies interiors, garantir la independència nacional i, en un mot, acabar l'organització política, nacional i espiritual de l'Estat búlgar, foren les preocupacions del tsar Boris, que féu adoptar el cristianisme al seu poble, el dotà d'una església i adoptà de pressa la idea dels sants Ciril i Metodi, marcant així el començament d'una literatura i d'una civilització esclaves.

Sant Ciril i sant Metodi i un cert nombre de llurs deixebles començaren per traduir a l'eslau, a Salònica, els llibres sagrats, indispensables a llur activitat, entre els eslaus de Moràvia i de Pannònia. Aquesta traducció, segons el parer d'eminentes eslavistes, fou feta en l'idioma dels eslaus-búlgars, i per això aquest és conegut amb el nom d'antic búlgar.

A Moràvia i a Pannònia, sant Ciril, sant Metodi i llurs deixebles, que foren, al bell començament i amb mires a l'educació del poble, secundats pel príncep Ratislau, hagueren ben aviat de lluitar contra l'actitud i l'oposició de la clerecia germànica. Aquesta volia conservar, a ultrança, la influència germànica en el país. Hom arribà, finalment, a expellir-los.

La situació dels apòstols eslaus esdevingué particularment

insostenible després de la mort de sant Metodi. El nombre dels seus deixebles muntava fins a dos cents; tots foren expel·lits de la Moràvia, i molts d'ells, després de sofriments inaudits, i errívols pels boscos, pogueren arribar al territori búlgar. No sols asil i salvació trobaren a Bulgària, sinó també un vast camp per a llur activitat benfactora. En efecte : ells havien portat un tresor sens preu; els llibres sagrats que havien estat traduïts pels sants Ciril i Metodi en eslau.

II

L'obra del tsar Boris no era pas finida. Hom no es pot formar una idea de la seva activitat sinó a la llum dels fets que palesen els esforços que ell va fer per tal de consolidar la novella església i acabar l'educació del seu poble. Precisament amb aquest objectiu volgué aprofitar l'activitat dels exiliats de Moràvia i de Pannònia, els quals introduïren a les esglésies l'usatge dels llibres sants traduïts en eslau. Tan generosament obrí les portes del seu palau a aquests apòstols eslaus, que foren rebuts amb els braços oberts per tots els boiards. Amb llur concurs, el tsar Boris va poder organitzar l'església i va bastir convents, escoles, que preparaven una munió de treballadors adictes a la causa nacional. Així Bulgària fou descompartida, principalment, en tres arquebisbats, el de Preslau, el de Moràvia i el d'Òcrida. Sant Climent va desplegar una activitat fecundíssima en l'arquebisbat d'Òcrida. Després d'haver consagrat la seva vida i la seva activitat a ensenyar la paraula de Déu, sant Climent va morir a Òcrida, cap de l'arquebisbat del qual havia estat digne Pastor. En els nostres dies aquest sant ha estat escollit com a patró de la Universitat de Sofia.

Després d'haver aplegat tots els principals conreadors de la civilització búlgara, el tsar Boris tingué cura d'assenyalar a cadascú una tasca. Arreu hom veié una activitat prodigiosa. La literatura eslava que havia estat exiliada de Moràvia trobà un primer protector en la persona del tsar búlgar. Així va poder ella florir i arribar al seu ple desenrotllament sota el regnat

del seu successor. Sense aquesta protecció les literatures esclaves haurien estat abandonades a llur trista sort i llur grandiosa obra s'hauria esvaït...

Sota el regnat del seu successor, Simeó, l'activitat en el domeny de les lletres arribà al seu apogeu. Simeó fou el protector dels primers escriptors búlgars, la personalitat búlgara més erudita del seu temps i va figurar entre els homes més eminents d'Europa durant el IX.^{en} segle. Simeó fou el digne èmul de Constantí, anomenat *Porfirogènit*, del qual va ésser contemporani. El successor de Boris ultrapassà fins a Constantí, i la seva activitat no es va limitar pas a Preslau, la capital. Hom el va veure protegir els escriptors i literats d'Òcrida. Els escriptors i conreadors de les lletres búlgares en l'arquebisbat del Morava varen igualment ésser beneficiats de la seva alta protecció.

El palau de Simeó fou la primera acadèmia búlgara; constantment hi afluïa la gent de lletres. Reunions literàries hi eren celebrades sota la presidència del sobirà, que no refusava pas la tasca de l'home de lletres. Escriptors de per tot arreu hi eren ben rebuts. Els d'Òcrida i d'altres bandes s'hi aplegaven per a posar-se d'acord amb el sobirà, que encara els atiava amb els seus consells. Així l'historiador francès Rambaud comparava Simeó a Carlemany, amb la diferència, però, que Simeó hauria estat més instruït i feliç que Carlemany, per tal com ell creava una literatura nacional i Carlemany encoratjava, només, una literatura llatina, que fou la dels pobles occidentals fins a les darreries de l'Edat mitjana.

El més fecund i el més independent del regnat de Simeó fou Joan Exarca. Simeó mateix l'havia anomenat *el Crisòstom*.

Una activitat no menys prodigiosa fou igualment desenrotllada en l'esfera literària a la Macedònia del sud-oest, de la qual fou Òcrida el centre i sant Climent, un dels deixebles més erudits dels sants Ciril i Metodi, en fou l'inspirador. Òcrida rivalitzava, sota tots aspectes, amb Preslau. Sant Climent, en fou l'eix de totes les manifestacions, que ell dirigia amb una rara habilitat. Per això és conegut com un dels més eminents conreadors del moviment literari sota el regnat de Simeó. Sant Climent

i el tsar Simeó foren els dos genis del món eslau en el IX.^{en} segle, al voltant dels quals tot gravità. El Pastor d'Òcrida tenia tres mil cinc cents deixebles, que ell preparà per a la direcció i organització de l'església búlgara.

Així les lletres búlgares de l'antigor foren el fruit dels esforços d'un gros nombre de treballadors, els noms de la major part dels quals ens són desconeguts, i fruïren de la protecció del novell Tolomeu de les terres búlgares — Simeó —, prenent tal volada que arribaren a exercir el paper d'un veritable far. La qual cosa va facilitar l'absorció de l'element búlgar per les masses esclaves i portà a terme la constitució nacional de l'Estat búlgar.

III

Gràcies a la protecció de Simeó — veritable Tolomeu eslau — les lletres búlgares varen agafar una gran volada, la qual consumà la unitat ètnica i espiritual del poble búlgar i marcà una data il·lustre en la història nacional. Per bé que ofereixi un caràcter més aviat religiós, aquesta literatura fou una muralla poderosa, darrera la qual va poder servir-se la consciència nacional contra la influència bizantina que es filtrava molt més fàcilment mercès a la religió cristiana.

Aquesta literatura transformà Bulgària en un fogar de cultura per a tots els pobles eslaus del sud-est d'Europa que, havent adoptat el cristianisme, se serviren dels llibres sagrats búlgars i tingueren una clerecia búlgara. Així les lletres búlgares no trigaren pas a adquirir el caràcter de font inexhaurible de coneixement per als serbis, els russos, fins els romanesos i una part dels albanesos. El príncep rus Vladimir, s'havia ja adreçat al tsar búlgar Samuel, son contemporani, per a moure'l a trametre a Rússia els llibres sagrats i mestres aptes per a ensenyar la paraula de Déu.

D'altra banda, el metropolità de Kieff, Ciril, féu passos prop del cap de l'Església búlgara, per tal d'obtenir les lleis orgàniques de l'església en llengua eslava. Un altre metropolità de Kieff, Ciprià, sollicità el mateix favor. El primer se n'em-

portà a Rússia un gran nombre de llibres sagrats per tal d'esmenar els llibres en ús a les esglésies russes.

Aquesta comunitat espiritual entre búlgars i russos en el domeny de les lletres, continuà fins el xv.^{en} segle. Rússia rebia contínuament de Bulgària, no solament manuscrits eslaus, sinó també religiosos, escriptors, artistes; cantores búlgares també hi eren ben rebudes, car Bulgària es trobava indubtablement, des del punt de mira de la cultura, a un nivell superior a Rússia fins el dia de la seva caiguda sota la dominació turca.

Els llaços culturals entre els búlgars i els serbis foren encara més extraordinaris. Si Sèrbia i Bòsnia han pogut escapolar-se de la llatinització és degut en gran part a la literatura búlgara creada sota el regnat de Simeó i dels seus successors. El mèrit incomparable que s'han conquerit els búlgars davant la història i l'eslavisme, rau principalment a haver creat en la vellúria una literatura que era obra dels primers mestres eslaus de Moràvia, la qual cosa havia contribuït poderosament al desenrotllament de les literatures dels pobles eslaus.

En efecte, la literatura sèrbia no havia de pendre la seva volada, sinó sota la influència de les lletres búlgares, la qual és féu sentir durant l'Edat mitjana. La llengua, la literatura i l'alfabet búlgars havien passat més enllà dels terminals de Bulgària : hom les veié adoptades a les contrades occidentals, enllà del llac d'Òcrida pels albanesos i al nord-est, enllà del Danubi, pels romanesos. A Valàquia la llengua búlgara era usada no solament en les esglésies, sinó també en la literatura.

Talment com el francès fou adoptat durant el ix.^{en} segle en Anglaterra i a l'altra banda dels Alps — a la Itàlia meridional i a Sicília — on les lletres franceses floriren, a Romania hom fou testimoni de l'adopció de les lletres eslaves. Tots els historiadors romanesos es complauen en reconèixer la grossa influència que va exercir Bulgària damunt llur país i el favor que hi fruï la llengua eslava. Les primeres cròniques romaneses són escrites en eslau. Llurs autors són Kutzovalacs.

La llengua eslava fou per als romanesos el que el llatí per als francesos i els alemanys, i l'antic grec. D'ella se servia la clerecia. Per això els primers impresos de Romania són tots en eslau.

Després de la caiguda de Bulgària sota la dominació otomana, l'eslau també va florir a Romania. Fins llavors que el grec va desterrar la llengua eslava de les esglésies de Bulgària, ella continuava vivint i prosperant en les esglésies i convents de Romania. Hom va veure protestar contra la introducció de la llengua romanesa en les esglésies, a la clerecia i als boiards, no solament de Valàquia i de Moldàvia, sinó també de Transilvània. Hom no podia capir que es pogués pregar a Déu en aquesta llengua poc desenrotllada.

El poble búlgar no va poder bastir en la península balcànica un Estat durable, que s'estengué pels territoris ètnics de la raça, però creà una obra immortal que ultrapassà els límits de la península i solidà la unió espiritual dels eslaus del sud i d'Europa. Aquesta obra grandiosa és, principalment, deguda a l'esforç de quatre genis: Sant Ciril i sant Metodi, els tsars Boris i Simeó, i l'arquebisbe sant Climent. El patriarca Eutimi, els esforços del qual foren secundats per una plèiade d'escriptors i savis, va contribuir al desenrotllament d'aquesta obra durant el segon reialme búlgar. Hom ignora els noms de tots aquests escriptors, que no són pas coneguts, però moltes de llurs obres han estat conservades.

Bulgària ha donat la llengua als pobles eslaus i ha contribuït al desenrotllament de llur civilització i cultura nacionals.

IV*

Diguem ara quelcom de l'abans esmentat Eutimi, patriarca de Tèrnovo, el qual clou la gloriosa història de l'antiga literatura búlgara.

* L'excel·lent figura del patriarca Eutimi en la història de la literatura eslava ens ha impulsat a complementar aquest paràgraf amb la següent nota del Ciampoli: «Elegit Patriarca l'any 1375 sota l'últim emperador búlgar, Xixman, va assistir al drama que va finir amb l'enrunament de la pàtria. Llavors que el fill de Baiazet Celebi va anar a assetjar Tèrnovo, trobant-se el tsar en altre camp de batalla, Eutimi esdevingué el personatge més important de la ciutat. La resistència va durar tres mesos; però a la fi la capital búlgara va caure, el dia 17 de juliol de 1393; i fou teatre d'escenes pavoroses. Eutimi no va pas perdre el coratge: al con-

Els antecedents relatius al seu origen, la seva vida i la seva activitat, són presos del sermó que sobre ell va pronunciar el seu deixeble Gregori Tsavlok. Després de la caiguda de Tèrnovo, capital del segon reialme búlgar, sota la dominació dels turcs (17, II, 1393), Gregori Tsavlok va poder fugir a Rússia, on pels seus coneixements i treballs literaris, arribà ésser tan conegut que fou elegit metropolità de Kieff (1415).

I fou en aquesta època que va escriure un discurs per al seu professor Eutimi.

El patriarca Eutimi fou deixeble de l'illustre professor Gregori Simauta i de Teodosi, un dels búlgars més savis de la segona meitat del XIV.^èn segle († 27, XI, 1362). En 1356 Eutimi se n'anà a Constantinoble amb el seu professor Teodosi, on passà algun temps en el monestir de Sant Joan Studita. D'allí marxà cap al mont Athos, on el seu sojorn és remarcable pel següent episodi: Hom sap que l'emperador de Bizanci, Joan V Paleòleg, oprimint pels turcs, havia demanat la protecció d'Itàlia i de França, però cap d'aquests Estats li prometia socors sinó a canvi que

trari, anà a veure el capítol dels turcs, el qual va prometre tenir clemència, però no va adimplir sa paraula. N'hi va mancar poc que no fos penjat el mateix Patriarca, el qual fou exiliat a la Macedònia, envaïda ja pels otomans. Amb ell va marxar de la ciutat un fort nombre d'infeliços vençuts o exiliats a l'Àsia Menor: els més rics, els més nobles, els més generosos ciutadans de Tèrnovo. Llavors que hagueren passat els Balcans s'agenollaren davant Eutimi, del qual se separaren, i varen rebre la benedicció. Des de llavors la vida d'Eutimi fou una perennal abnegació: ell predicava entre els conterrànies, donava als pobres el diner rebut dels boiars, sostenia el coratge, llevava els esperits. Va morir a Macedònia després d'alguns anys d'exili, i fou declarat sant. Els seus escrits remembren l'edat d'or, el segle de Simeó, i la fama llur va ultrapassar els terminals de les nacions eslavaves ortodoxes. Són biografies dels sants búlgars, pies llegendes, oracions, epístoles, temptatives de revisió de textos sagrats; per la qual cosa Constantí Kosteneç, gairebé contemporani d'ell, li concedeix l'honor d'haver regenerat la literatura religiosa llavors que el búlgar (com el llatí a la decadència) perdia cuitosament els sons i les formes antigues, es corrompia a la fonètica i a la sintaxi, amenaçava enrunar-se. Eutimi estatuí tota una escola per tornar a l'eslau la puritat, l'elegància, l'esplendor que li són naturals; i per això es varen fer célebres els manuscrits de Tèrnovo: els seus amics i deixebles, com és ara Cebrià, restaurador de la civilització a Moscòvia: Gregori Camylak, metropolità de Kiev, i Constantí Kostendzsky anomenat el filòsof, historiador profund, han estat benemèrits no tan sols de Bulgària, sinó també de Rússia i de Sèrbia.» (*Littérature Slave*, per D. Ciampoli, vol. II, pàgs. 44 i 45. Milà, 1889.)

l'emperador posés l'Església d'Orient sota l'autoritat del Papa. Judicant que sense socors foraster no podria foragitar els turcs d'Europa i que, possiblement, s'exposaria a perdre sa capital, Joan Paleòleg entaulà negociacions amb el Papa, i el 15 d'octubre de 1369 signà un acord relatiu a la submissió de l'Església oriental a l'autoritat del Papa.

De retorn a Constantinoble, Joan Paleòleg féu un curt sojorn al mont Athos. Durant el viatge l'emperador s'havia gastat tots els cabals que se n'havia endut de Constantinoble. En aquest estat, l'emperador s'adreçà als monjos de l'Athos i alguns d'aquests conceberen la idea d'aprofitar-se de l'ocasió per a venjar-se del savi monjo búlgar Eutimi, que ells detestaven. Amb aquest objectiu, feren dir a l'emperador que Eutimi era força ric. Joan Paleòleg ho va creure i s'adreçà a Eutimi demanant-li cabals. Fou en va que el monjo fes de convèncer a l'emperador de la seva pobresa. Foll aquest ordenà els pitjors turments contra Eutimi per tal de forçar-lo a denunciar els seus cabals. Però, malgrat els suplicis més horribles Eutimi continuava afirmant la seva pobresa, a conseqüència de la qual cosa l'emperador el féu exiliar a la illa de Lemnos. Eutimi hi passà poc temps, car, ben aviat, l'emperador tingué un somni estrany que acabà de conveçne'l de la indignència d'Eutimi i ordenà que li fos tornada la llibertat. Eutimi se n'anà a Tèrnovo (1372).

Coneixent prou bé el grec, Eutimi estudià la traducció eslava dels llibres sants. Aquesta traducció, que es remuntava a l'època dels sants Ciril i Metodi i de llurs deixebles, li palesà la ignorància dels copistes, els quals hi havien introduït tals errors, que en molts indrets la traducció eslava no corresponia de cap de les maneres al text grec. Independentment d'això, ella era feta en la llengua parlada pels búlgars del ix.^{en} i del x.^{en} segles i s'allunyava força de la parla moderna. Això comportava grosses dificultats per als qui volien instruir-se. Eutimi es va posar a corregir la traducció dels llibres sants, tant des del punt de mira de la llengua com des de la seva conformitat amb els textos originals. Retirat a Pera, no lluny de Tèrnovo, l'illustre monjo es posà a la tasca i arribà a la correcció completa dels llibres sants, en ús a les esglésies búlgares.

En l'execució d'aquest treball, Eutimi fou encoratjat i sostingut pel rei Joan Xixman, l'últim sobirà del segon reialme búlgar, que imità, en aquest punt, l'illustre exemple del seu pare Joan Alexandre, conegut per la seva sollicitud envers les lletres i els escriptors. Cap a l'any 1375 morí a Tèrnovo el patriarca búlgar Joaquim II, i seguint el desig manifestat per l'emperador, Eutimi fou nomenat patriarca. Posat al cap de l'església búlgara, Eutimi no va pas interrompre el seu treball de revisió de la traducció eslava dels llibres sants.

Encara s'hi donà amb més energia. Com abans havia fet el seu mestre Teodor de Tèrnovo, aplegà una novella escola literària al seu entorn (hom hi comptava savis búlgars, serbis i russos, i desenrotllà una gran activitat literària); per bé que, en aquesta època, els turcs que havien arribat a consolidar-se en la península balcànica i menaçaven els termenals de Bulgària, promouien conflictes poc favorables al desenrotllament de les lletres.

Ens han quedat d'ell només que divuit obres. Són de gran valor, no tan sols com escrits literaris, sinó també per les dades històriques que enclouen. Cal esmentar en primer lloc les que tracten de vides de sants, entre els quals sant Joan de Rilo, sant Petka, sant Teodor, etc. Els missatges adreçats als caps espirituals de les esglésies ortodoxes veïnes, per Eutimi, en la seva qualitat de primer bisbe búlgar, ofereixen també un gran inrerès per a l'estudi de la història búlgara i en particular de la de l'Església.

(De *L'Écho de Bulgarie.*)

BIBLIOGRAFIA

Poincaré i la teoria de les equacions diferencials, conferències per J. HADAMARD, recollides per E. Terradas i B. Bassegoda. — Institut d'Estudis Catalans, Secció de Ciències, MCMXXII.

La Secció de Ciències de l'Institut acaba de publicar aquestes conferències dins la *Col·lecció de Cursos de Física i Matemàtica* dirigida per E. Terradas.

Un tribut d'admiració per a la personalitat científica de Poincaré inicia el treball. L'abast extraordinari de sa pensa, el seu pregon sentit filosòfic, les seves idees sobre la marxa de l'esperit en la invenció matemàtica i el paper que hi juga la intuïció, són traçades en ràpid esboç.

Entrem, després, directament en l'estudi del problema de la integració de les equacions diferencials, posant de relleu la relativitat del mot solució, condensada en la famosa sentència de Poincaré, en el Congrés de Roma : «Ja no hi ha problemes resolts i altres que no ho són : hi ha només problemes *més o menys* resolts.»

Newton creu haver resolt la qüestió en obtenir una solució purament *formal*; Cauchy arriba a una solució rigorosa, però que resol el problema *localment*. Queda per fer la síntesi d'aquestes solucions locals, la qual, en casos particulars, pogué obtenir-se amb el mitjà fecund de la teoria de les funcions analítiques.

Diverses vies s'oferien a l'activitat dels geomètres per al pas de la solució local a la general quan aparegué Poincaré. Totes elles han sentit la petjada ferma i atrevida del gran home.

Èll estudia els casos en què la integral general pot expressar-se mitjançant funcions conegudes, i quan això és impossible introdueix noves classes de transcendents, entre elles les celebèrrimes funcions fuchsianes; generalitza els resultats clàssics de Briot i Bouquet, ço que el porta a la consideració de funcions amb *espais llacunars*; presenta desenrotllaments vàlids per a tota valor de la variable, aplicant-ho a la regularització del problema dels tres cossos; i fa ús admirable del potentíssim instrument de la nova teoria de

funcions, completant l'estudi de les condicions de Fuchs per a l'existència de punts crítics fixos.

Però, demés, Poincaré ha obert nous camins en servir-se, en l'estudi de les corbes definides per una equació diferencial, del mètode anomenat *qualitatiu*, mètode semblant, encara que molt més difícil, al que hom utilitza en l'estudi de les equacions algèbriques i en la recerca de la forma general de les corbes en geometria analítica.

En les equacions diferencials de primer ordre, per esbrinar la forma de les corbes integrals, Poincaré és portat a l'estudi local entorn dels punts singulars. D'aquesta manera arriba a la classificació dels susdits punts: poden trobar-se *nusos*, *colls*, *focus* i, excepcionalment, *centres*. Quant a les corbes integrals, si no troben un punt singular o són asimptòtiques a un focus, caldrà que s'enrotllin entorn d'una corba closa (*cicle límit*). Aquests cicles límits se cerquen mitjançant la consideració dels cicles sense contacte, els quals en certa manera, empresonen, entre ells, als cicles límits, formant una *xarxa topogràfica*.

Quan l'equació diferencial és de grau superior al primer, serà aplicable el mètode precedent? Poincaré demostra que cal tenir molt en compte les propietats topològiques; els resultats depenen de l'ordre de connexió, és a dir, del gènere de la superfície $f(x, y, z) = 0$ derivada de l'equació diferencial $f(x, y, y') = 0$.

Per fer palesa l'existència dels punts singulars, hom ha de servir-se de la noció d'*índex d'un cicle*, essent també de gran utilitat la teoria de les característiques de Kronecker, la qual sofrí certament la intervenció valuosa de Poincaré.

L'aplicació dels anteriors resultats als sistemes de segon ordre fa ressortir la importància capital de les solucions *periòdiques*.

Coneguda una d'aquestes, Poincaré cerca ço que esdevindran les coordenades d'una corba veïna, obtenint equacions de *variacions* lineals amb coeficients periòdics; en llur integració apareixen els *exponents característics*.

L'estudi d'aquelles corbes veïnes de la periòdica es redueix al dels punts singulars que donen en una secció normal. El nus i el focus donen corbes asimptòtiques; en el cas d'un coll, hi ha dues superfícies que contenen solucions asimptòtiques; en el cas d'un centre, les solucions resten sobre una superfície tubular que volta la solució periòdica. L'existència d'aquestes superfícies tubulars està en íntima relació amb la dels *invariants integrals*, i en virtut

d'ella pogué Lindstedt aconseguir l'eliminació dels termes en els seus famosos desenrotllaments.

En la memòria *Sur le problème des trois corps et les équations de la Dynamique*, coronada en el concurs obert en 1889 pel rei Oscar II de Suècia, Poincaré aplica tots els susdits resultats al gran problema de la Mecànica del cel.

Demostra, allí, com a complement del teorema de Bruns, la no existència d'integrals uniformes, ultra les deu integrals algebriques conegudes; estableix, demés, la conclusió de la manca de convergència uniforme de les sèries de Lindstedt.

Queda, també, exposat amb tota claredat, els distints sentits del mot *estabilitat*, diferenciant l'estabilitat a la Laplace, a la Poisson i a la Liapounoff.

És fonamental el teorema de Poincaré sobre l'existència de solucions periòdiques per a valors petites del paràmetre pertorbador, que permet d'obtenir una sèrie indefinidament complicada de sistemes de solucions periòdiques, de periodicitat cada vegada més feble.

Finalment, escomet Poincaré la recerca de les òrbites periòdiques per a valors qualsevulla de la massa pertorbadora; treball que deixà inacabat, car el sorprenué la mort quan pretenia demostrar un teorema sobre una transformació puntual, cosa que aconseguí poc després el geomètra americà Birkhoff.